

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 2, Sayı: 6, Aralık 2016, s. 308-350

Hamdi BİRGÖREN

Sakarya Üniversitesi SBE Eski Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi

birgoren.hamdi@gmail.com

ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN ŞAİR VE ŞİİR ANLAYIŞI

Özet

Sanat ve estetik üzerine yapılan tanımlamalarda farklılıkların bulunması doğaldır. Çünkü sanat ve estetiğin subjektif bir yanı hep olagelmıştır. Bu yüzden şiir üzerine yapılan tanımlama ya da sınırlarını belirlemeye yönelik çalışmaların da farklılıklar göstermesi işin tabiatı gereğidir. Sanatta asıl olan, ortaya konulan eserdir. Eser bir kez doğdu mu biçimini de özünü de birlikte getirir.

Şiirin ne olduğu ve ne olması gerektiği üzerinde duran poetikanın geçmişi, Yunan felsefesine kadar uzanmaktadır. Aristo'dan itibaren güzellik felsefesi üzerinde duran eserlerde, şiir sanatıyla ilgili bazı bilgilere rastlanmaktadır. Eski Yunancadan diğer batı dillerine de geçen bu kelime bizde de poetika veya şiir sanatı biçiminde kullanılmaktadır. Klasik şiirimizin poetikasına ilişkin müstakil eserlerden söz edemsek bile tezkireler, divan dibaçeleri ve kasidelerin fahriyye bölümlerinde şiirle ilgili bilgilere ulaşabiliyoruz. Bu anlamda gazellerin mahlas beyitleriyle, nazımdan bahseden başka şiirlerde de şiir sanatıyla ilişkilendirilebilecek bilgilere rastlıyoruz. Son zamanlarda şairler, kaleme aldıkları yazılarda veya kendileriyle yapılan söyleşilerde şiirden ne anladıklarını açık açık dile getirmektedir. Şiirle uğraştığı, şiirler kaleme aldığı halde şiire ilişkin görüşlerini dile getirmeyen şairler de vardır. Ancak şiir yazan her şairin kafasında bir poetika bulunduğu düşüncesinden hareketle son zamanlarda, şairin poetikasını belirlemek üzere şiirlere yönelik çalışmalar dikkat çekmektedir. Biz de bu çalışmamızda 17. yüzyılın önemli şairlerinden Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerinden hareketle sanatı hakkında tespitlerde bulunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislam Yahya, klasik Türk şiiri, divan şiiri, şiir anlayışı, poetika

ŞEYHULISLAM YAHYA'S UNDERSTANDING OF POET AND POETRY

Abstract

It is natural that there are differences between art and aesthetics. Because, art and aesthetics always have a subjective aspect. Therefore, the differences in definitions on poetry or in the studies toward determining its limitations are in its nature. What really matters in art is the work created. Once the work is born, it also brings its own shape and the essence.

The history of poetics which focuses on what poetry is and should be goes back to Greek philosophy. Some information about the art of poetry can be seen in work which focuses on philosophy of beauty dating from Aristo. This word which passes from Old Greek to other Western Languages is being used as poetics or the art of poetry in our language. Although we cannot mention about independent work belonging to poetics of our classical poetry, we can find information about poetry in tezkires (collection of poems), preface to divan (collected poems) and fahriyye sections of kaside (eulogy). Moreover, we can find information that can be associated with poetry in mahlas beyits of gazelle and in other poems telling about poetry. Poets, in recent years, have been clearly expressing what they understand from the poetry in their own writings or in the interviews done with them. There are poets who don't express their opinions about poetry though they deal with and write poem. However, some work toward poems to determine the policy of poet's poetics has recently stood out from the viewpoint that every poet has his/her own mental understanding. In the present study, we will try to make some determinations about art based on the poems of Şeyhülislam Yahya, who is one of the most important poets of 17th Century.

Keywords: Şeyhülislam Yahya, classical Turkish poetry, divan poetry, understanding of poetry, poetics

Giriş

Türk şairlerinin şair, şiir ve estetik üzerine düşünüp yazı kaleme alması Tanzimat'tan sonraki dönemlerin çalışmalarıdır. Tanzimat'tan önceki dönemlerde doğrudan doğruya poetika konusunu ele alan çalışmalara pek rastlanmaz. Bu demek değildir ki Klasik Türk Edebiyatı yazar ve şairleri hiç şair, şiir ve sanattan bahsetmemişlerdir. Arap ve Fars edebiyatındaki örneklerine uygun olarak şiir ve inşadan, bediiyattan bahseden eserler vardır. Özellikle şuara tezkirelerinde ve şiir mecmualarında bu konulardan bahsedildiğini görmekteyiz. Bütün şairler yazmamakla beraber otuzun üzerinde Türk şairi kendi divanlarına yazdıkları dibaçelerde kısmen de olsa bu konuları ele almaktadırlar.¹ Fakat bunların estetik meseleleri ele alma biçimiyle bugünkü poetik eserlerin ele alma biçiminde köklü farklar vardır. Eski kaynaklar, yeri geldikçe şiir ve estetik konularına temas ederken bugünküler özellikle estetik konuları dile getirmek üzere yazı kaleme

---

¹ Tahir Üzgör, *Türkçe Divân Dîbâceleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

almaktadırlar. "Sürûrî (ö. 1562) 'nin klâsik şiirin hayâl ve mazmunlarına yer veren Bahrü'l-Maârif'i, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn (ö. 1788)'in bir şiir terimleri sözlüğü olan Istîlâhâtü's- Şi'riyye'si, Haşmet (ö. 1768)'in Senedü's-Şuarâ'sı, Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1895)'nın Belâgat-i Osmâniye'si gibi bazı eserler; hatta Enderûnlu Hasan Yâver (ö. 1798 ?)'in Fenniyye-i Şi'riyye adlı 429 beyitlik mesnevisi bulunmakla birlikte, o günlerin şiir ve şair anlayışının bütünüyle ve de şairler düzeyinde ele alınıp incelendiği yeterli sayıda müstakil çalışma bulunmadığı sıkça dile getirilmektedir.²

Divan sahibi şairlerin şiirden ve şairden ne anladığına dair çalışmaların son zamanlarda yoğunlaştığını görmekteyiz.³ Bu çalışmalar arasında tezkirelere göre şairleri değerlendirenler olduğu gibi mesnevilerden ya da divanlardan hareketle şairinin şiir ve şairle ilgili görüşlerini ortaya koymaya çalışanlar da bulunmaktadır.⁴ Biz bu çalışmada, Divan'ını esas alarak Şeyhülislam Yahya'nın şairden ve şiirden ne anladığını tespiti çalışacağız. Bu çalışma Şeyhülislam Yahya'nın hayatı ve Edebî Kişiliği, ardından Şair Anlayışı ve Şiir Anlayışı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

A. ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN HAYATI

Şeyhülislam Yahya, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarında yaşamış büyük din bilgini, devlet adamı ve şairdir. Çeşitli yerlerde yaptığı kadılıkların ardından Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğine, daha sonra Şeyhülislamlığa kadar yükselmiş ve birçok esere haşiyeler⁵ yazmıştır. Âlim, şair ve fazıl bir insan olan Ankaralı Zekeriya Efendi (1514-1593)'nin oğludur.

Kaynakların bildirdiğine göre H. 969 (M. 1561/62) yılında İstanbul'da dünyaya gelen⁶ Yahya Efendi, ilk eğitimini babasından aldı. Daha sonra Abdülcabbarzade Derviş Mehmed Efendi

² Bayram Ali Kaya, "Necati Bey'in Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, İstanbul 2012, 143-218.

³ Konuyla ilgili bazı çalışmalar için bkz. Harun Tolasa, *Sehî, Latîfi, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yy.'da Edebiyat araştırma ve Eleştirisi*, İzmir: Ege Üniversitesi, 1983; Pervin Çapan, XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1993; Tüba Işınsoy İsen-Durmuş, "Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi", *Biliş, Güz*, S. 43, Ankara 2007, s. 107-116; Nihat Öztoprak, "Rûhî'nin Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 12, İstanbul 2005, s. 103; Muhammed Nur Doğan, "Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf ü Zeliha'sında Şiirin Şiiri", *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2002, s. 126-127; Ahmet Arı, "Şeyh Gâlib'in Poetikası", *Osmanlı Araştırmaları*, Mehmed Çavuşoğlu Armağanı-II, İstanbul 2005, XXVI, 53; İsmail Güleç, "Osmanlı Müellifleri'nde Şair ve Şiir Değerlendirmeleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 25, 2008, 69-83; Mahmut Erol Kılıç, Sûfi ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası, İstanbul: İnsan Yayınları, 2009; Bayram Ali Kaya, Necati Bey'in Şiir Anlayışı, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, İstanbul 2012, 143-218.

⁴ Filiz Kılıç, XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Ankara: Akçağ Yayınları, 1998; Muhammed Nur Doğan, "Klâsik Edebiyatımızda Sanat ve Şiir Felsefesi (Poetika)", *Eski Şiirin Bahçesinde*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2002; Kaplan Üstüner, "Şiir, Şair ve Edebî Kurallara Dâir Yazılmış Bir Mesnevi: Fenniyye-i Eş'âr", *Turkish Studies*, Volume 4/7, Fall 2009, s. 827.

⁵ Haşiyeler: Bir kitap veya varakanın kenarına yazılan ve içindeki bir kelime veya fıkrayı izah ve tafsîl eden ibare, hâmiş, derkenar. Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317.

⁶ Bazı kaynaklar doğum tarihini 960 (1552/53) olarak göstermektedir: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996, s. 1707; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Şeyhülislam Yahya Efendi, Divan-ı Yahya*, İstanbul: 1334. Aktaran: Rekin Ertem, *Yahyâ Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C. II, İstanbul, 1959. Hasan Kavruk, doğum tarihinin 969

başta olmak üzere devrin önemli âlimleri yanında tahsilini tamamlayarak 1580 yılında Nakibü'l-Eşrâf Malülzade Efendi'den mülazemetle⁷ ilmiyeye geçti. Değişik medreselerde müderrisliğin ardından 1595 yılında Halep Kadılığına bir yıl sonra Şam Kadılığına ve ardından Mısır Kadılığına tayin olundu. Daha sonra Bursa ve Edirne Kadılığı da yapan Yahya Efendi, Feyzullah Efendi yerine 1603 yılında İstanbul Kadılığına ve ardından Anadolu Kazaskerliğine getirildi. 1606 yılında Rumeli kazaskerliğine atandı. Bir süre sonra ayrıldı ise de görevine tekrar döndü. 1617 yılında üçüncü defa getirildiği Rumeli Kazaskerliğinden 1619 yılında kendi isteğiyle emekli olmuştur.⁸

Kısa süre saltanatta kalan Genç Osman (1618-1622)'ın şehid edilmesi olayının ardından Mehmed Esad Efendi yerine Şeyhülislamlığa getirilmiş ve Sultan Osman'ın cenaze namazını Şeyhülislam olarak Yahya Efendi kıldırmıştır.

Sultan Mustafa, Genç Osman'ın şehadetinin ardından ikinci defa padişah olmuştur (1622).⁹ Sultan Mustafa, saltanata hakim olamayacak derecede meczup birisi olduğundan başta Şeyhülislam Yahya Efendi olmak üzere dönemin uleması tarafından verilen fetva ile 1623 yılında tahttan indirilerek yerine çocuk yaştaki IV. Murad getirilmiştir. O sıralarda Sadrazam olan Kemankuş Kara Ali, Yahya Efendi'nin nüfuzundan çekindiği için aynı yıl onu görevinden azlettirerek yerine Mehmed Esad Efendi'nin Şeyhülislam olmasını sağladı. Yahya Efendi, Mehmed Efendi'nin ölümü üzerine 1625 yılında ikinci defa Şeyhülislam oldu. 1631 yılında gerçekleşen sipahi ayaklanmasında zorbalara ısrarıyla tekrar görevinden azledildi. Bu defa Topkapı civarındaki çiftliğine çekildi.

Saltanata yavaş yavaş hakim olmaya başlayan IV. Murad, Yahya Efendi yerine Şeyhülislam olan Ahizade Hüseyin Efendi'nin zorbalarla işbirliği yaptığını öğrenince, onun idamına karar verip Yahya Efendi'yi üçüncü defa Şeyhülislamlığa getirdi (1634). Yahya Efendi, Sultan Murad'la birlikte hayatının en parlak dönemini yaşadı. Kendisi de şair olan Padişah, Yahya Efendi'yi yanından ayırmaz, onun ilminden ve görüşlerinden yararlanırdı. 1634'te Revan Seferine, ardından 1637 yılında Bağdat'ın fethine padişahla birlikte katılmış ve görüşleriyle çok da yararlı olmuştur. Sultan Murad, Bağdat'ın fethinin ardından İmam-ı Azam ve Abdülkadir Geylani'nin türbelerinin onarımı işini Yahya Efendi'ye havale etmiştir.

Bağdat Seferi dolayısıyla Padişaha bir methiye sunan Yahya Efendi, türbelerin onarılması dolayısıyla da üç ayrı kıtayla tarih düşürmüştür.¹⁰

Yahya Efendi, İstanbul'a döndüğünde çeşitli entrikalara maruz kalmasına rağmen IV. Murad döneminde itibarını koruyabilmiştir. Padişah'ın 1640 yılında vefat etmesinin ardından Sultan İbrahim döneminde görevine devam etse de yavaş yavaş itibar ve nüfuzunu kaybetmeye başladı. Nihayet 1644 yılında hayata gözlerini yumdu. Fatih Camii'nde Şeyhülislam Ebu Said Efen-

(1561/62) olması gerektiğini kaydediyor. Bkz. Hasan Kavruk, *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*, Ankara: MEB, 2001, s. XIII.

⁷ İbrahim Kutluk, *Kıralızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-şuarâ II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s. 1081.

⁸ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. 1674.

⁹ 1617'de saltanata geçen I. Mustafa 1618'de tahttan indirilmiştir.

¹⁰ Kıtalar için bkz. Kt. 6, 9, 10, Hasan Kavruk, *a.g.e.*

di'nin kıldırıldığı cenaze namazının ardından Koğacıdede Türbesi yakınında babasının yaptırdığı medresenin haziresinde toprağa verildi.

Osmanlı Şeyhülislamlık tarihi içerisinde Ebussuud Efendi (28 yıl, 10 ay), Molla Fahrüddîni Acemî (24 yıl) ve Zembilli Ali Efendi (22 yıl, 8 ay), Molla Hüsrev (19 yıl)'den sonra 18 yıllı görevinde en uzun kalan dördüncü şeyhülislamdır.¹¹ Bu süre içerisinde haktan ve adaletten ayrılmamaya, doğru bildiğini yapmaya gayret etmiştir.

Şeyhülislamlığı süresinde dirayetli kararlar almıştır. Yahya Efendi'nin Rumeli Kazaskeri olarak katıldığı bir divan toplantısında dönemin sadrazamı Derviş Paşa, birinin idamına karar verir. Yahya Efendi bunun sebebini sorduğunda, "senden sorulmaz" cevabını alır. Bunun üzerine hemen divanı terk edip istifasını verir. Padişah I. Ahmed, istifasının sebebini öğrenmek isteyince Yahya Efendi, "Padişah, kazaskerleri dava dinlemek, mazlumları korumak ve hakkı yerine getirmek için tayin eder. Bugün haksız yere bir adam öldürüldü. Benim için hüküm vermeye imkan kalmadığından çekildim" cevabını verir. Bu cevap üzerine sadrazam azledilir ve ardından idam edilir.¹² IV. Murad, 1633 yılında tütün içilmesini yasaklamıştır. Şeyhülislam Bahayî Efendi tütünün haram olmadığını bildiren fetva verir, ancak ondan önce Yahya Efendi şu beytiyle tütünle ilgili kararını açıklamaktan çekinmemiştir:

Çek sofrâ-i sehâyi yârâna gice gündüz

Ahbâbla duhân iç olma sakın tütünsüz (Müf. 7)

Sultan Murad'ın Konya'da bulunduğu sırada, dervişlerin yiyecek ve içeceğini keserek mal biktirmekle suçlanan Mevlânâ dergâhı postişini Ebubekir Efendi'nin katlini Yahyâ Efendi önlemiştir.

Önemli devlet işleri ve ağır sorumluluklar yanında şiirle uğraşmaktan da geri durmamıştır. 131 Şeyhülislam arasında divan sahibi 5 kişiden biridir. Şiirleri yanında dinî konularda başka çalışmalarları da vardır.

Eserleri

Kültür Bakanlığı kütüphane kayıtlarına göre Şeyhülislam Yahya Efendi'ye izafe edilen çok sayıda yazma esere rastlanmaktadır. Çoğunluğu dinî içerikli olan bu eserlerden bazıları aynı eserin değişik istinsahlarıdır. Milli Kütüphane arşivinde Divan adıyla 17, Sakiname 1, Kaside 1, Külliyyat 1, Gazeliyyat 3 ve Eş'âr 2 olmak üzere şiirlerinden oluşan 25 kayıt görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda bunların hepsi Yahya Divanı adıyla toplanmıştır.¹³

Yine değişik tarihlerde ve değişik konularda verdiği fetvalardan oluşan Fetevâ, Fetevâ-yı Yahya gibi değişik isimler halinde 31 kayda rastlanmaktadır.

Manzûme-i Avâmil adıyla 1, Risâle adıyla 3, Tarih-i Sultan Osman-ı Sani ve Sultan Mustafa-yı Evvel adıyla 1, Gencîne-i Râz adıyla 4, Şerhü Câmî'd'Dürer adıyla 1, Mir'âtü'l-Akâ'id adıyla 1,

¹¹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi VIII*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 54.

¹² *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C. II, s. 296.

¹³ Şeyhülislam Yahya Divanı için bkz. Rekin Ertem, *ag.e.*; Hasan Kavruk, *ag.e.*

Hâşiye alâ-Şerhi'l-İzâh adıyla 1 kayda rastlanmaktadır. Rekin Ertem'in Nigâristan Tercümesi, Kasîde-i Bürde Tahmisi, Ferâiz Manzûmesi Şerhi ile Arapça ve Farsça şiirlerinden söz etmesine rağmen bunlar kütüphane kayıtlarında görünmemektedir. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or. 7222'de kayıtlı bir Hamse'den söz ediliyorsa da bunun Taşlıcalı Yahya'ya ait olması muhtemeldir. Çünkü tezkire kayıtlarında Şeyhülislam Yahya Efendi'nin Hamse yazdığına dair bir kayda rastlanmamaktadır. Yine Amerika'nın Princeton Üniversitesi Yazmaları arasında (Ottoman Turkish 1978Y, 1985Y, 2001Y, 2010Y) kayıtlı dört Gencîne Râz yazma nüshasının da Taşlıcalı Yahya Bey'in Hamse'sindeki mesnevilerden biri olması gerekir. Tarih-i Sultan Osman-ı Sani ve Sultan Mustafa-yı Evvel adlı eserin de Bostanzade Yahya Efendi'ye ait olma ihtimali vardır.¹⁴ Eserleri şunlardır:

1. Divan
2. Manzûme-i Avâmil
3. Risâle fî-Beyâni İstimâ'i'l-Kur'ân
4. Fetevâ
5. Şerhü Câmî'd'Dürrer
6. Mir'âtü'l-Akâ'id
7. Hâşiye alâ-Şerhi'l-İzâh
8. Nigâristan Tercümesi
9. Kasîde-i Bürde Tahmisi
10. Ferâiz Manzûmesi Şerhi
11. Arapça ve Farsça Şiirler

Bizim çalışmamıza esas teşkil edecek eseri, Türkçe şiirlerinin toplandığı, şairliği ve şiir anlayışı hakkında yorum yapabileceğimiz eseri *Divan'*ıdır.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal başkanlığında Süleyman Nazif, Cenap Şehabeddin, İsmail Hakkı, Mahmud Kemal ve Osman Kemal'in de bulunduğu bir heyet, İstanbul'daki değişik kütüphanelerde bulunan 26 Divan nüshasını karşılaştırarak Yahya Divanı'nı hazırlamışlar ve bu eser H. 1334 (1916) yılında İstanbul Matbaa-i Amire'de 334 sayfa olarak basılmıştır.

Bu baskı esas alınmak suretiyle Rekin Ertem tarafından hazırlanan Yahyâ Divanı 1995, Hasan Kavruk tarafından hazırlanan Şeyhülislam Yahya Divanı da 2001 yılında basıldı.

İstanbul kütüphanelerinde 26 olmak üzere yerli ve yabancı kütüphanelerde 63 nüshası bulunan Şeyhülislam Yahya Divanı'nda Kavruk'un tasnifine göre 1 na't, Sultan ve Hâce Efendilere birer kaside, 1 Sakiname, IV. Murad'ın şehzadesi adına 1 kaside, IV. Murad adına 2 kaside, Sultan Murad'ın bir gazeline tahmis, 450 gazel, 16 tarih, 11 kıt'a, 4 rubai, 16 nazm ve 64 beyit yer almaktadır.

¹⁴ Hasan Kavruk, bu eserin Anadolu Kazaskeri Bostanzade Yahya Efendi'ye ait olduğunu bildirmektedir. bkz. Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. XXXII.

Edebi Şahsiyeti

Bir şairin yaşadığı devirde şiirleri ve sanatı hakkında aynı devirde yaşayan kişilerin fikirlerini öğrenmek, ne derece beğenildiğini ve okunduğunu bilmek, edebiyat tarihçisinin yapacağı değerlendirmeler için zaruridir.¹⁵ Bu maksatla önce edebî kaynakların bu hususta neler kaydettiklerine bakmamız gerekiyor.

Klasik Türk şiirinden bahseden kaynaklar, 17. yüzyıla geldiklerinde ön sıralarda Yahya Efendi'nin adını mutlaka zikretmektedirler. Çağdaşı olan Nef'î, Sâbit, Riyâzî, Yümnî gibi şairlerin kasideler yazıp Yahya Efendi'ye sunmaları, onun devlet adamı olması kadar şairliğini de göstermektedir. Şair dostu Nef'î ile aralarındaki zarif atışmalar da onun şiirdeki kudretinin göstergesidir.

18. yüzyıl şairi olan Nedim, Sultan Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'yı övme kabîlinden kaleme aldığı kasidesinde, kaside alanında Nef'î'yi, mesnevîde Atâyî'yi, rubaîde Haletî'yi beğendiğini söylerken gazel alanında Bâkî ve Yahyâ'dan söz etmektedir.

*Nef'î vâdî-i kasâidde sühan-perdâzdir
Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi*

*Mesnevî semtinde geçmiştir Atâyî cümlesin
Hâletî evc-i rubâ'ide uçar verkâ gibi¹⁶*

Gazellerine temasla yer yer imalelere başvurduğunu ve bazı arkaik kelimeler kullandığını, Bakî tarzında zarif mazmunlarının bulunduğunu belirten Fâik Reşad, "gazeliyattan ibaret gibi olan eş'ârı, hükm-i zaman olmak üzere, imâlâtdan, köhne tabirâtdan hâlî değilse de Bâkî tarzında mezâmîn-i dakîkayı hâvîdir"¹⁷ değerlendirmesini yaptığı gazellerinin letafet yönünden Nedim'in gazellerinden daha üstün olduğunu, bu yüzden Yahya'nın gazellerini, kendisinden önceki şairlerle kıyas etmeye gönlünün elvermediğini söylemektedir.

Tezkirecilerimizden Kınalızade Hasan Çelebi (ö. 1604)'nin, Tezkiretü'ş-Şuarâ'sında (yzl. 1585/86) "Mergûb ve makbûl güftârı ve pesendîde-i siğâr ü kibâr eş'âr-ı dürer-bârı vardır"¹⁸, Beyânî (ö. 1597)'nin ise Tezkiretü'ş-Şuarâ'sında (yzl.1597/98) "Makbûl eş'ârı ve mergûb güftârı vardır"¹⁹ yargısında bulunmaları, edebiyat çevrelerinde Yahya'nın şiirlerinin beğenildiğine işaret etmektedir.

15. yüzyılın gazel alanındaki en başarılı şairi sayılan Necatî (ö. 1509)'nin açtığı zarif Türkçe ve mahallî unsurlarla şiir yazma geleneği, 16. yüzyılda Bâkî ile âşıkane bir üsluba dönüşmüş, bu üslup 17. yüzyılda Yahya ile daha da zarifleşerek 18. yüzyılda Nedim (ö.1730)'e ulaşmıştır. Gazel tarzını başarılı bir şekilde kullanma açısından Yahya'nın Bâkî (ö. 1600) ve Nedim'le karşılaş-

¹⁵ Filiz Kılıç, *a.ge.*, s. XVIII.

¹⁶ Bkz. kaside 18/38-39, Muhsin Macit, *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 72.

¹⁷ Fâik Reşad, *Eslâf*, C. II, Alim Matbaası, İstanbul, 1312, s. 11.

¹⁸ İbrahim Kutluk, *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuarâ II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.1082.

¹⁹ İbrahim Kutluk, *Beyânî Mustafa b. Carullah Tezkiretü'ş-şuarâ*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s. 337.

tırılması bu yüzdendir. Bursalı Mehmed Tahir de Yahya'yı bu yönden ele almaktadır: "Şairlikçe şeyhülislamın cümlesiyle şuarânın kısm-ı a'zamına tercîh olunur bir fâzıldır. Eş'arı, Bâkî tarzında mezâmîn-i dakîkayı hâvîdir. Nedim'in eş'ârındaki letâfeti hâiz olmakla beraber meta-netçe de dûn değildir."²⁰

Her iki şairin de divanları incelendiğinde Yahya'nın dilinin Bâkî'den daha sade olduğu görülebilmektedir. Yine Yahya ile karşılaştırıldığında Bâkî'nin edebî sanatlara düşkünlüğü aşîkârdır. Dolayısıyla dil ve üslup yönünden Yahya'nın daha sade olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Osmanlı'nın önde gelen şeyhülislamlarından olmasına rağmen gazellerindeki rindâne ve âşıkane üslup da gözlerden kaçmaz. Klasik Edebiyatın diğer önemli şairleri gibi samimiyetsizlikten, ikiyüzlülükten yakınmakta, zâhit ve vaiz isimleri altında bağnazlığı eleştirerek kendisini rint bir şair saymaktadır. Zaman zaman tasavvufî terimlere yer vermesine rağmen mutasavvıf şairler arasında sayılmaz.

Yahya Efendi, bir geleneğin şairidir. Dolayısıyla edebî kimliğini ve şairlik gücünü bu gelenek içerisinde bulmuştur. Şairliğinin oluşmasına katkı sağlayan şairler mutlaka vardır. Şeyhülislamlık da yapan babası Zekeriya Efendi'nin Meylî adıyla şiirler yazdığı bilinmektedir. Babasının şiirlerini okuyup onlardan aldığı ilhamla şiir alanına adım attığı söylenebilir. Yahya'nın, III. Murad (Murâdî), I. Ahmed (Bahtî) ve Genç Osman (Fârisî)'in şiirlerine nazireleri vardır. Özellikle III. Murad, Bağdat Seferi dönüşü yazdığı ve Yahya'nın önüne koyarak tanzir etmesini istediği şiire aşağıdaki naziresini yazmıştır:

Murâdî:

*Behiştten kıt'adur muhakkak ki bu işretgeh-i zîbâ
Buna dâhil olan mürde olupdur zevk ile ihyâ*

*Murâdî feth-i İran'dan kaçan kim gitdi Bağdad'a
Tena"um eyledi içdi bu kevserden şarâbâsâ*

Yahya:

*Zehî cây-ı ferah-bahş safâ-güster hayât-efzâ
Nebâtından yese bir mürg ola ol tûtî-i gûyâ*

*Behiştün kıt'ası dirdüm velî reşk-i behişt olmuş
Kudûm-ı pâdişâh ile bu nüzhetgâh-ı bî-hemtâ*

*Suyın kevser diyü nazmında ögmüş ol şeh-i 'âdil
Hoşâ pâkîze-nazm-ı rûh-bahş âb-ı letâfet-zâ*

*Îlâhî Hazret-i Sultân Murâd'a 'ömr-i sermed vir
Musahhar ola ana tâ ebed dünyâ vü mâ-fihâ*

²⁰ Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri II, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Tıpkıbasım, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000, s. 498.

*Diye ihlâs ile yerde beşer gökde melek âmîn
Du'â itdükçe ol şâh-ı cihâna sıdk ile Yahyâ²¹*

Beğendiği ve etkilendiği şairler arasında Necâtî, Fuzûlî, Hayalî, Bâkî ve Nef'î'nin isimleri verilebilir. Yahya'nın şiirleri okunurken Fuzûlî'yi ve Bâkî'yi hatırlatan beyitlere rastlamaktayız.

Fuzûlî:

*Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı (G. 273/5)²²*

Yahya:

*Ferah gelmez gamın âvâre dilden bir dem ayrılmaz
Beni bir yâd ider yok yâdlarda âşinâlarda (G.346/5)*

Bâkî:

*Sehâb-ı lutfun âbın teşne-dillerden dirîg itme
Bu deştün bagrı yanmış lâle-i nu'mânıyuz cânâ (G.13/2)²³*

Yahya:

*Dirîgâ bir nefes dinlenmedük gülzâr-ı 'âlemde
Bu bâgun niçe yıldur bülbül-i nâlânıyuz cânâ (G.12/3)*

Güçlü bir şair olan Yahya'nın kendinden sonra gelenler üzerinde etkili olacağı da muhakkaktır. Özellikle şair Nedim, gazel alanında Bâkî ve Yahya'yı beğendiğini bildirmektedir. Sabrî, Muallim Naci ve Ziya Paşa da onun etkilediği şairler arasındadır. Ziya Paşa, Harâbât'ta Yahya'dan övgü dolu şu sözlerle bahsetmektedir:

*Tanzîm-i gazelde bir de Yahyâ
Bir vâdî-i has kılmış ihyâ*

*Nâzik söyler sözü begâyet
Bir sâdelik içre bin letâfet*

*Gûyâ kırılır elinde elfâz
Mazmûnları rûhu eyler ikaz²⁴*

Kişilik yönünden her türlü övgüye layık olduğunu belirten tezkireler, Yahya'nın bilgisine, fazilet ve dürüstlüğüne özellikle vurgu yapmaktadırlar. Muallim Naci şair hakkındaki kanaatini şöyle açıklamaktadır: "Tabiatın pek nadir yetiştirdiği insanlardandır. Zamanında her yönüyle emsalsiz kabul edilirdi. Şeriatta, edebiyatta, siyâsatta kazandığı birincilik şerefine vefatına kadar

²¹ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, Haz. Cemal Kurnaz, MEB, İstanbul, 1995, s. 53-54.

²² Kenan Akyüz vd., *Fuzuli Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 264.

²³ Sabahattin Küçük, *Baki Divanı*, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s. 109.

²⁴ Ziyâ Paşa, "Ahvâl-i Şuarâ-yı Rûm", *Harâbât* (Mukaddime), C.I, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1291, s. 13.

korumuştur. Ebussuud'dan sonra gelen şeyhülislamın en mükemmeli olduğunda herkes birleşmektedir. Şairlikçe Ebussuud, hatta İbni Kemâl'den üstün olduğu hususunda tereddüde gerek yoktur.”²⁵ Tezkireci Safâyî (ö. 1725) ise “Gülistân-ı belâgatin bülbül-i gûyâsı ve ummân-ı fesâhatin dürr-i yektâsı, eşrâf-ı mehâdimin mahdûm-ı âlî-nesebi ve evc-i sipihr-i fazîletin mihr-i serbülendi, pertev-i serlevha-i neyyir-i a'zam şeyhü'l-islâm ibn-i şeyhül-islâm Yahyâ Efendi ibn-i Zekeriyyâ Efendi'dir” sözleriyle övdüğü Yahya Efendi hakkında yazılan şu beyti kaydetmektedir:

*Edîb-i Fahr-i Râzî-menkabet-i Yahyâ Efendi kim
Vücûdu âyet-i kübrâ-yı rahmetdir enâm üzre*

*Benânında kalem-i meokûf tahrîr-i havâşîdir
Beyân ü mantık u tefsîr ü âdâb ü kelâm üzre*²⁶

Beyitlerde, Şeyhülislam Yahya'nın özellikleri, İslam dünyasının bugüne kadar takdir ettiği meşhur din ve fen bilgini Fahr-i Razî (1149-1209)'ye benzetilmektedir. Onun varlığı, herkesin kabul ettiği gibi yüce rahmet âyetinin bir tezahürüdür. Beyan, mantık, tefsir, âdâb ve kelâm konularında haşiyeler yazmak üzere kalem, o yüce insanın parmakları arasında hazır bulunur.

Safâyî, Yahya Efendi'nin Arapça, Farsça ve Türkçe şiir yazmaya muktedir divan sahibi bir şair olduğunu belirttikten sonra “evsâf-ı ma'ârif ü kemâlât ile ittisâfı şerh ü beyândan müstağnidür” diyerek ilim ve faziletinin her türlü izahın üzerinde olduğunu bildirmektedir.²⁷

Yahya Kemal (1844-1958) de Yahya'nın gazellerine vurgu yapmaktadır:

*Kıbrıs şarâbı aktı zamanında sû-be-sû
Yahyâ gazel-serâ idi Bâkî kasîde-gû*²⁸

Yaşadığı çağın ve sonraki dönemlerin sevilen, beğenilen bir şairi olan Yahya Efendi klasik şiirimizin yüz akı şairlerdendir.

B. ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN ŞAİR ANLAYIŞI

Kültürlü bir ailede dünyaya gelen ve küçük yaştan itibaren ciddi bir eğitim alan Yahya Efendi'nin şiir ve edebiyat ağırlıklı toplantılara da küçük yaştan itibaren katılmış olabileceğini düşünmek yanlış olmasa gerektir. Ancak klasik dönemdeki şiir toplantılarında doğrudan doğruya poetik tartışmalardan ziyade şairin ve şiirin kendisi üzerinde durulmuş ve geleneksel çerçevede en güzel şiirin nasıl yazılacağından bahsedilmektedir. O toplantılara katılanlar ya eski ustaların beğenilen şiirlerini ya da kendi yazdıkları şiirleri okurlardı. Bu şiirlerde belki vezin, kafiye, redif gibi teknik hususlar; kelimelerin seçimi, ahenk gibi estetik konular ile şiirin manası gündeme gelmiştir. Örnek alınan eski şairlerin hayat hikayeleri, kullandığı mazmunların özgün

²⁵ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, Cemal Kurnaz (hızl.), MEB, İstanbul, 1995, s. 53.

²⁶ Pervin Çapan, *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî*, AKM Yayınları, Ankara, 1999, s. 730.

²⁷ Pervin Çapan, a.g.e., s. 590.

²⁸ Yahya Kemal, “Selim-i Sâni'ye Gazel”, *Eski Şiirin Rüzgarıyla*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul, 1974, s. 93.

olup olmadığı üzerinde de durulmuştur. Bu toplantıların katkısıyla edebiyat mahfillerinde kabul gören büyük şairler örnek alınmış ve onların beğenilen şiirlerine nazireler yazılmıştır. Yahya Efendi'nin beğendiği şairler ve nazire yazdığı şiirlerden hareketle şairden ve şiirden ne anladığına ilişkin bazı yorumlar yapmak da mümkündür. Necatî, Fuzûlî, Hayalî, Bâkî, Nef'î gibi şairlere nazire yazdığına göre Yahya, dönemine damgasını vurmuş dil, teknik ve üslubu güçlü şairleri beğenmektedir. Kendisini beğenen şairlerin de şiirin dil, üslup ve teknik yapısına önem veren kimseler olduğunu görüyoruz. Bunlar arasında Nedim, Muallim Naci, Ziya Paşa ve Yahya Kemal'in isimleri verilebilir.

Amacımız Yahya'nın şairden ne anladığını, şair dendiğinde kafasında nelerin şekillendiğini, kendi şairliği ve şiir anlayışı hakkında neler düşündüğünü tespit etmektir. Yahya'nın poetika konularını ele aldığı müstakil bir eserinin olmadığı dikkate alınarak şiirlerinden hareketle şairden ne anladığını ortaya koymaya çalışacağız. Bu amaçla Şeyhülislam Yahyâ Divânı esas alınmıştır²⁹. Bu *Divan*'da geçen bütün kaside, gazel, kıt'a, rubai ve müfredler taranarak doğrudan veya dolaylı olarak şairle ilgili söylediklerinin tespitine çalışılmıştır. Yani *Divan*'ından hareketle şairlik anlayışının ortaya konulmasına çalışılmıştır. Hareket noktamızı, her şairin ve şiir geleneğinin yazılmış veya yazılmamış bir poetikası olmalıdır³⁰ düşüncesi oluşturmaktadır. Her ne kadar Menderes Coşkun, aynı yazısında "Bir şiir geleneğinin poetikasına tabi olan şairlerin bireysel poetikaları olmaz" yargısında bulunuyorsa da bu görüşlerin kısmen doğru olduğunu belirten Bayram Ali Kaya, büyük şairlerin gelenek içerisinde şekillenmelerine rağmen zamanla geleneğin dışına çıktıklarını, hatta yeni bir çığır açtıklarını, yeni bir tarz ortaya koyduklarını hatırlatarak ihtiyatlı olunması gerektiğini söylemektedir. "Kanaatimizce bu tür kesin ve nihâî hükümler, birçok araştırmacının da belirttiği üzere; ancak klâsik Türk şiirinin poetikasının tüm yönleriyle ortaya konulmasından, konuyla ilgili birçok kapsamlı ve derinlikli çalışma yapıldıktan sonra verilmeli, bu safhada mümkün merteye ihtiyatlı olunmalıdır."³¹

Çalışmamızda Nihat Öztoprak'ın Rûhî'nin Şair Anlayışı³² adlı önemli makalesinde uyguladığı metod örnek alınmış, onun bu makaledeki tasnifine uygun hareket edilmeye çalışılmıştır.

Şairin Genel Özellikleri

İyi şiir yazan şairler gibi Yahya da doğuştan şairlik yeteneğine sahiptir. Bahar mevsimi geldiğinde tabiatın uyanıp kıpırdanmasıyla şairin gönlü de kıpırdamakta ve kalemi eline alıp duygularını kağıda dökmektedir. Yahya, râh-ı Hudâ (Tanrı yolu) olan aşk yolunun sınırlarına riayet etmekte ve bütün kapıların bu şekilde açılacağına inanmaktadır (G.125/5). Şair dünya endişelerinden uzaklaşıp geride herhangi bir iz, işaret bırakmayan adı sanı belirsiz kimseler gibi bir ad

²⁹ Kaside: K, mesnevi: Msv, gazel: G, Kıta: Kt, müfred: Müf., Sakiname: Sak., Rubai: Rub. biçiminde gösterilmiştir. Kısaltmadan sonra gelen rakam şiirin divandaki sırasını, eğiş çizgiden sonra gelen rakam beyit numarasını göstermektedir. Bu şiirler için bkz. Hasan Kavruk, *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*, MEB Yayınları, Ankara, 2001.

³⁰ Menderes Coşkun, "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine", *Bilgi*, Kış 2011, S.56, s. 57-75.

³¹ Bayram Ali Kaya, "Necatî Bey'in Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, İstanbul 2012, 143-218.

³² Nihat Öztoprak, "Rûhî'nin Şair Anlayışı", *Osmanlı Araştırmaları*, XXVIII, 2006.

bırakmak ister (G.185/5). Şair, dünyada adı sanı belli olmamayı amaçlamalıdır, zaten Yahya için de en iyi mahlas bu olacaktır (G.165/5).

Her şair gibi Yahya'nın da gönlünde bir sevgili vardır. Bu sevgili geleneğe, klasik şiir anlayışına uygun olarak nitelenen elif boylu, gül yanaklı bir sevgilidir. Diğer âşıklar gibi o da bu sevgiliye karşı duyduğu hislerini dile getirmektedir. Ezelde insanların alınyazıları tayin edilirken şairin macerası "gam" ile belirlenmiş ve o sebeple Yahya'nın can levhasına sevgilinin elif boyu yazılmıştır:

*Ezelden ser-nüviştüm harf-i gam kılmışlar ey Yahyâ
Anunçündür elif kaddüni levh-i cânâ yazmışlar* (G.129/5)

Şair, ezelde kendisi için belirlenen bu takdire uygun olarak devamlı sevgiliden bahsetmekte, onun aşkını dile getirmektedir. Sevgiliden bahsetmek âşık için bitmek tükenmek bilmez bir hazine gibidir. Zaten bu seçkin sevgilinin özellikleri ve güzellikleri saymakla bitmez. Hattının güzelliğine ilişkin sözü bitirseniz, saçlarıyla ilgili kıssaları bitiremezsiniz:

*Nihâyet bulmaz ol yâr-i güzînün hüsnî evsâfi
Hadîs-i hattı bitse kıssa-i zülfi tamâm olmaz* (G.140/4)

Sevgili, âşğın kendi çaresizliğini dile getirmesinden bir tür zevk almaktadır. Mumların çevreyi aydınlatırken içten içe eriyip tükenmesi gibi âşık da kendi halini yana yakıla sevgilisine duyurmaya çalışır:

*Ahvâli yana yana 'arz itdüğüm budur kim
Dil-dâra hoş gelürmüş tarz-ı niyâzı şem'un* (G. 191/2)

Elbette aşk üzerine kalem oynatacak, söz söyleyecek kimselerin bazı meşakatlere de katlanması gerekir. Öncelikle kederlere, sıkıntılara hazırlıklı olunmalı. Sonra gam ateşiyle yanıp olgunlaşmalı ve bir potada eriyip gereksiz özelliklerinden arınmalıdır. İnsanın davranışlarıyla özünün bir olması, yani özü sözü bir olmak böyle mümkün olur. Şair, şiirlerinde söylediklerini bizzat yaşamalıdır. Özülle sözü birbirine uymayan şairlerin durumunu izah etmek zordur:

*Nâr-ı gamla pûte-i aşk içre kâl olduk dirüz
Hâl müşkildür eger uymazsa hâle kâlimüz* (G.149/2)

Elbette hayatın her alanında olduğu gibi şiir vadisinde de çeşit çeşit insan olacaktır. Yahya Efendi de aşk âlemindeki gül bahçesinde bülbül olduğunu, bu âlemin yazını da kışını da bildiğini belirtmektedir. Gün gelir neşeyi, mutluluğu dile getirir; gün gelir ayrılığı, kederi, üzüntüyü terennüm eder (G.365/4). Temiz yaradılışlı âşıkların içlerinde gizledikleri bellidir. Onlar dünya kirlerinden arınmış, gönlü temiz kimselerdir (G.149/4). Âşıklar, özlere gibi sözleri de temiz olan kimselerdir ve onların görevi, dünyada duygularını dile getiremeyen insanlara tercüman olmak ve onların hâlini güle (sevgiliye) arz etmektir (G.225/4). Bu dünyada gülün meşhur olması, çılgın bülbülün aşkı sayesinde. Sevgilinin güzelliğini cümle âleme duyuran şairdir (G.221/5). Nasıl ki âşğın emeli maşuksa, bülbülün yalvarıp durmasının sebebi gülse, şairin (Yahya) hem

bu dünyada hem de öbür dünyada bir tek amacı vardır, o da sevgilidir. Şair goncanın özelliklerini dile getirecek olsa aslında kastettiği şey sevgilinin ağzıdır, güzel kokulu sümbülden bahsetse kastettiği sevgilinin saçıdır (G.365/5). Bütün sıkıntılara katlanmasına ve feryat etmesine rağmen gerçek âşık, sevgilisinin bir kılına bile zarar gelmesini istemeyen kimsedir. Aşk uğruna bütün dünyadan, hatta canından bile geçer; zaten canını ortaya koymayan kimseye de da âşık denmez. Şair (Yahya) hüznün kulübesine çekilmiş, Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'a ağladığı gibi sessiz sessiz ağlamaya çalışır. O kadar gözyaşı döker ki inlemeye bile takati kalmaz. Ancak onun kalbinde taşıdığı bu aşk öyle büyüktür ki bütün dünyayı inletir (G.365/5). Gerçek aşk ilahî bir sırdır, âşık onu fâş etmez (ortaya sermez), bırakın onu etrafa yaymayı kendi gömleğinden bile sakınır:

'Aşk bir sırr-ı ilâhîdür anı fâş itmez
Gönleginden sakınur kim düşe bu sevdâya (G. 369/2)

Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerinden hareketle şairlerde bulunması gereken özellikleri şu şekilde maddelememiz mümkündür.

Şairde Bulunması Gereken Özellikler

1. Nüktedan Olmak

Türkçe Sözlük'te³³ nükte, "İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri; yazıda derin anlam" biçiminde açıklanmaktadır. İyi şairlerin önemli özelliklerinden biri, şiir yazarken başkalarının düşünemediği ince anlamlı, esprili sözlere başvurabilmektir. Şair, gözün fark edemediği en ince noktalara kadar gönlüyle koşturmaktadır; çünkü şair, meclislerin en nüktedan kişisidir (G.223/6). Zaten nükte, ince hayallerle, kimsenin dikkat etmediği ayrıntılarla oluşturulur. Şair de bu noktalara dikkat edici bir yapıya sahiptir. Bilgili, görgülü, tecrübeli insanların da bulunduğu söz meclislerinde yeni şeyler söyleyenler, yeni yeni nüktelere başvuranlar ilgi çeker ve sevilir. Sözden anlayan sevgiliyi sevmeyen bir insan çıkar mı?

*Cevân-ı nüktedân elbette kendin sevdürür Yahyâ
Hiç âdem sevmemek olur mı mahbûb-ı suhan-dânı (G. 440/5)*

2. İnce hayaller kurmak

Şairlik gücünü gösteren özellikler arasında ince hayalleri saymamız gerekir. Bir şair, başkalarının düşünemeyeceği kadar ince noktaları düşünebiliyor, başkalarının fark edemediği ayrıntıları fark edebiliyorsa, bu durum onun güçlü olduğunu gösterir. Yahya'nın böyle hayallere sahip olduğunu şiirlerinden anlıyoruz. Bir beyitte, gece gökyüzünde kuyruklu yıldız gördüğünde ah ettiğini ve ahından çıkan dumanın Süreyya yıldızını parçaladığını³⁴ ifade ediyor. Başka bir beyitte ise hanemize sevgili gelir gelmesine ama göz yumup açncaya kadar bile eğlenmez; uyanmanın verdiği mutluluk olmasa, devletin (murada erme) uykuda görülen bir düş olacağını³⁵ söylüyor. Sevgilinin yüz güzelliğini düşündükçe gözünden yaşlar geldiğini bildiren şairin sev-

³³ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük.

³⁴ Beyit için bkz. G. 28/3.

³⁵ Beyit için bkz. G.59/2

giliyle ilgili ince hayalleri bundan ibaret değildir: “Bu yaşlarla nice hayal bahçelerinin gülistana döneceğini görürüz. Hayallerimin şahını benim kanlı gözyaşlarım ağırlar, onun her gelişinde ayağının altına kırmızı halılar serer. Âşık senin hayalinle oyalanmasa durum zorlaşır, ey sevgili bizim bela küncünde (köşe) tek eğlencemiz sevgilinin hayalidir. Yeryüzündeki cisimlere, varlıklara dikkat edilse zamanla onların nasıl şekil değiştirdikleri görülecektir. Üzerine yazı yazılan sayfalar da hayallerin muhafaza edildiği fanuslara döner. Korkup çekinmesi olmayan aşk beni öyle bir vadiye saldı ki hayallerdeki hüma kuşu bile olsa oradan çıkabilmek için kanatlarının bir kısmını kaybeder. Yiğit kimselerin, cambazlık yapmak isteyenlere dengede durmasını öğretmesi gibi senin aşkın da gönlüme saçlarından bulutlara, bulutlardan saçlarına çağrışım yapmayı öğretir. Vuslat gününde geçen mutlu demleri tek tek hayal eder, ayrılık vakti çektiğim gamların etkisiyle kan ağlarım. Yahya gönlüne düşen saf incilerin hayalini, binlerce mücevher madeninden daha üstün sayar.”³⁶ Sevgilisi hakkında hayaller kuran âşığın çektiği sıkıntılardan birisi de uykusuzluktur. Sevgiliyi gündüz gözüyle görememesi bir yana, uykuda görmesi de muhaldir; sevgiliye kavuşamamanın perişanlığıyla gözlerine uyku girmediği gibi uykuyu ümit etmesi bile bir hayaldir:

*Ümmîd-i hâb 'âşika olmaz hayâl imiş
Bî-çâre yâri düşde de görmek muhâl imiş (G.158/1)*

Şeyhülislam Yahya'nın dinî konulara hakimiyetinin de sanatına yansıdığını görüyoruz. Bir taraftan sevgiliye ait unsurları hayallerle süsler, diğer taraftan telmih ve tevriyelerle Kur'an âyetlerine göndermeler yapar. Kehf suresinde geçen Mecmaü'l-bahreyn (iki denizin birleşmesi) ifadesini sevgili hususunda kullanırken Kehf³⁷ ve Rahman³⁸ surelerindeki âyetlerin anlamlarını iktibas etmiş olur:

*İki çeşmüm yaşından kûyun itdi mecma'u'l-bahreyn
Hevâ-yı dürr-i dendânun hayâl-i la'l-i mercânun (G.209/3)*

“İnci dişlerinin arzusu ve mercan dudaklarının hayali ile âşığın gözlerinden akan yaşlar senin bulunduğun yerde birleşmektedir, senin bulunduğun yer iki denizin birleştiği (mecmaü'l-bahreyn) yerdir.”

İnce hayaller kurabilen şairler başarılıdır. Bir yandan ince tasavvurlarla kendi hayallerini nasıl şiirleştirdiklerini gösterirken diğer yandan güçlerini bu hayallerden aldıklarına işaret etmiş olurlar.

3. Nâzik edâlı olmak

Yahya'nın divanında “edâ” kelimesi söyleyiş tarzı, üslup anlamlarında kullanılmaktadır. Şair, şiirin söyleniş biçimi dolayısıyla bu kelimeyi kullanıyor. Bu ifade, şiirlerde “bülbul-i rengîn-edâ,

³⁶ Hayalle ilgili beyitlerden bazıları için bkz. G. 61/1, G. 66/1, G. 82/3, G. 83/5, G. 91/5, G. 94/4, G. 101/1, G. 115/1, G. 124/6.

³⁷ Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular. Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti. (Kehf suresi, 61). Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm Me'âli*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

³⁸ O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar. (Rahman suresi, 22)

nâzük-edâ, tûtî-i sükkerîn-edâ, güzel edâ" tamlamalarında karşımıza çıkmaktadır. Bu tamlamaları "renkli söyleyiş, nazik söyleyiş, tatlı söyleyiş ve güzel söyleyiş" biçiminde alabiliriz. Kelimelerin seçilişi, birbirleriyle uyumu, tahayyül edilen manaların yüklenmesini de burada değerlendirebiliriz. Manzum sözden, şiirin ayrıldığı hususları da belki burada aramak gerekir.

Sultan Murad (1574-1595)'a methiye türünde yazdığı bir başka gazelinde Yahya, "hayal kurarak başkaları tarafından işlenmemiş manalar elde etmek mümkündür, ancak bu manaların zaman padişahının yaptığı gibi nazik eda ile anlatılması gerekir" demek suretiyle şairlerin sahip olması gereken vasıflardan birinin de "nazik-eda" olduğunu söylemektedir:

Nice pâkîze ma'nâlar hayâl itmek olur ammâ

Nice mümkün şeh-i devrân gibi nâzük-edâ itmek (G.202/7)

"Yahya, sevgilinin dudaklarını çok renkli ve çok şirin över, çünkü o renkli söyleyişe sahip bir bülbül, tatlı sözler söyleyen bir papağandır." Burada papağanların şeker yemesi ve konuşması gibi hususlara telmihler yapıldığını da hatırlamak gerekir:

La'lüni Yahyâ inen rengîn ü şîrîn vasf ider

Tûtî-i şîrîn-suhandur bülbül-i rengîn-edâ (G.10/5)

Sultan Murad hususunda "sözü zamanın sultanı gibi nazik bir eda ile söylemek" gerektiğini hatırlatırken, ne tür söyleyişin beğenildiğine işaret etmektedir. Başka bir beyitte de "Ben şeker gibi söyleyişe sahip bir papağanım, dolayısıyla sevgilinin dudağını vassettiğime hayret edilirmi"³⁹ derken bir yandan tatlı bir üsluba, diğer yandan da şiirin konusuna değinmektedir. Başka bir beytinde "gül bahçesini güzel edalarla övdüğünü, şimdiye kadar sevgilinin yanağı hususunda hiç kimsenin böyle bir şiir söylemediğini" ifade ve iddia etmektedir:

Güzel edâlar ile gülsitâni medh itdüm

Dinilmedi dahı bir gül-'izâr vassfında (G. 360/4)

Yine bir rubaisinde "kalem, sevgilinin ağzını ve boyunu iyi ve güzel yazdığı için şiirler beğeniliyor; bu yüzden reftârında (davranış) ve güftârında (söyleyiş) nazik davranmaktan ve tatlı söylemekten ayrılmamalısın" sözleriyle şairlerin izlemesi gereken yola işaret etmektedir.

4. Belîğ ifade sahibi olmak

Belâgat, bir düşünce ve duygunun yerinde ve zamanında, manası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesidir. Kelimenin temel anlamı ulaşmak, bir şeyin son noktasına erişmek, olgunlaşmaktır. Belâgat kitaplarında sözün fasih (açık, anlaşılır ve akıcı) olmak şartıyla muktezâyı hâl ve makâm denilen söyleyenin, söze muhatap olanın ve dile getirilecek düşünce, duygu ve hayalin durumuna uygun şekilde söylenilmesi⁴⁰ olarak tanımlanmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse "belâgat, sözün fasih olmak şartıyla muktezâyı hâl mutabık olmasıdır."⁴¹

³⁹ Beyit için bkz. G. 244/5

⁴⁰ Yekta Saraç, Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat), 3F Yayinevi, İstanbul, 2007, s. 35.

⁴¹ Ahmed Cevdet Paşa, "Mukaddime", Belâgat-i Osmaniye, İstanbul, 1299, s. 5.

Bir sözün kusursuz ve anlaşılır olması yanında söylendiği ortama da uyması gerekir. Eğitim bilimcilerin terminolojisiyle söylersek söz, hedef kitlenin beklentilerine ve seviyesine uygun olmalı. Sözü söyleyen kişinin de açık bir dille anlatabilme melekelerini kazanmış olması gerekir.

Yahya, belâgat denizinin coşup taşması, etrafa köpükler saçması gibi şiirlerinin kenarına inciler dizdiğini, böylesine cazip ve dikkat çekici ifadeler kullandığını belirtiyor:

Kenâr-ı nazma dürrler dizdi Yahyâ
Belâgat bahrinün cûş u hurûşı (G. 439/5)

Nazma çekilen sözler, belâgat kurallarına uygun olmalı. Kıymetli olan inci tanelerinin, daha cazip görünmesi için ipe dizilmesi gibi, güzel sözlerin de böylesine bir düzen içerisinde olması, inci ve mücevher gibi sözlerin seçilmesi ve yine onların nazım ipine dizilmesi gerekir. Şiirde vezin olarak ifadesini bulan ölçüye de değinmektedir. “Belâgat kurallarına göre söylenen sözlerin dünyayı tutacağına ve böyle sözlerin bir benzerinin olmayacağına” dikkat çekilmek istenmektedir:

Silk-i belâgat üzre dürr ü güher dizersen
Yahyâ nazîr olur mu nazm-ı cihân-sitâne (G. 317/5)

5. Üstad olmak

Klasik dönemde şairlerin usta-çırak ilişkisiyle yetiştikleri ve bir usta nezaretinde şiir çalıştıkları bilinmektedir. Şairler bu durumu değişik biçimlerde dile getiriyorlar. Bu durum genç şairlerin, bu vadide kalem oynatmak için eski ustalara bir süre hizmet etmeleri anlamına gelmektedir.

Bir benzeri işitilmemiş şiirleri meydana getirenler usta sayılabilir, şiir söyleme alanında Yahya kimdir ki bülbüle üstat olsun. Elbette aşkın terennüm edilmesi söz konusuysa üstad bülbüldür. Şairler, aşklarını ifade edebilmek için kendilerini bülbüle benzetirler. Çünkü ona benzeyebildikleri ölçüde üstat sayılırlar. Yahya'nın beytinden “bülbülün yanında Yahya'nın isminin bile geçmeyeceğini ya da bülbülün bile üstadı sayılabileceğini” anlamak mümkündür:

Üstâddur ki kimse nazîrin işitmemiş
Yahyâ bu fende kim ola üstâd-ı 'andelîb (G. 17/5)

Çok güzel bir ilişki kurarak ip cambazıyla âşık arasında bağlantı kuran Yahya, “üstad (usta) olan ip cambazının ipini yükseğe kurması gibi çlgın âşıklar da sevgilinin saçlarıyla oynamaktadır” diyerek kendisini, sevgilinin saçlarıyla oynayan bir üstat olarak nitelendiriyor:

Kâkül-i yâr iledür kârî dil-i şeydânun
Rismânın kurar üstâd-ı resen-bâz bülend (G. 41/2)

Konuyla ilgili diğer beyitler şöyledir: “Erbab-ı nazm (şairler) niye işlenmemiş manalar peşinde koşmazlar, örnek alacakları söz cambazı bir Yahya yok mu? Bülbüllerin önünden gül yaprakları gitmez, ancak benim bildiğim bir şey varsa o da gül konusunda üstat olan pervanedir. Aşk konusunda heveskâr olanlar, Mecnun'a uyup çöllere gideceğine halledemedikleri meselelerini

üstada getirsinler. Pürüzsüz, güzel söz söyleme tarzını öğrenmek isteyenler varsa Yahyâ'nın sözünü can kulağıyla dinlesinler ve üstattan kaçmasınlar.”⁴²

Kemale ermek isteyen kimselerin üstadı aşktır. Aşk olmayınca, hiçbir şeyin nihayete ulaşması mümkün olmaz. Şiirle uğraşanların, yeni manalar peşinde olması gerekir. Yeni manalar bulma konusunda Yahya'dan daha usta bir şair de bulunmaz:

Niçün ebkâr-ı ma'âni beslemez erbâb-ı nazm

Yohsa Yahyâ gibi üstâd-ı suhan-perver mi yok (G. 180/5)

6. Şair yaradılışlı olmak

Şairlerin üzerinde durdukları ve benimsedikleri konulardan birisi de şairliğe müsait bir yaradılıştır. Yani yaradılışında Allah'ın kendisine verdiği şairlik kabiliyetidir. Çalışmayla belki manzum sözler oluşturulabilir, ama manzum söz yazmak, kişinin yetenekli şair olduğu anlamına gelmez. Yahya bir gazelinde, hocanın şehirde inci gerdanlık araması gibi tabiatı şiire yatkın olanların da mecmualarda kendi şiirini aradıklarını, “Halep'in özellikleri hususunda söylediği güzel şiirin, şairlik tabiatından kaynaklanan çok güzel bir şiir” olduğunu iddia etmektedir.”⁴³

Şairler zaman zaman sözü bir ülkeye benzetirler. Her ülkenin bir sultana ihtiyaç duyması gibi söz ülkesinin de sultanı, sözün sultanı olan şairlerdir. Nasıl ki başta bulunan sultanlar savaflara gidiyor ve bazı toprakları fethederek ülkelerine katıyorlarsa, “söz ülkesinin sultanı olan şair de söz iklimini Osmanlı ülkesine katmak” suretiyle büyük bir fetih gerçekleştirmektedir:

Kuvvet-i tab'la sad şükr ki ilhâk itdi

Suhan iklimini de memleket-i Osmân'a (G. 341/6)

Hayatta şair tabiatlı insanlar vardır. Bir de kendisini yetenekli zanneden kimseler vardır. Eserlerine bakıldığında bu özellik ortaya çıkar. Kendi “şiirinin sâf bir ayna gibi olduğunu ve sözden anladığını, yetenekli olduğunu zanneden papağanlara sözün ne olduğunu öğrettiğini” bildiriyor:

Pâdişâhum nazm-ı Yahyâ saf bir âyînedür

Tûtî-i tab'-ı suhan-dâna suhan-âmûz olur (G. 133/5)

Kendini göstermenin, tabiatını imtihan etmenin zamanıdır, mücevher sergiler gibi murassa bir gazelle sevgilinin dudaklarını vâsf edip hünerini göster:

Demidür âzmâyiş eyleyüp tab'un hüner göster

Murassa bir gazelle la'lini vâsf it güher göster (G. 96/1)

⁴² Beyitler için bkz. G. 41/3, G. 220/1, G. 287/3, G. 334/5.

⁴³ Beyitler için bkz. G. 132/3, G. 341/6, G. 379/5

7. Kemâl sahibi olmak

Şairlerin sahip olması gereken özelliklerden birisi de kemâle ermektir. Kemal; bilgi, görgü ve tecrübede belli seviyeye ulaşmaktır. Bu seviyeye ulaşan kimseye kâmil insan denir. Kâmil insanların sözleriyle davranışları tutarlı olur. Şair, kemâli, nâkıslığın zıddı olarak ele almaktadır. Buna göre kâmil, noksanlarını gidermiş insandır. Şairin ifadesiyle nâkıs olan kimseler, cahilliklerinin kemalini ortaya koyarlar, kâmil insan ise susmak suretiyle cevher saçar:

*Kâmil nisâr-ı cevher iderken sükutda
Nâkıs kemâl-i cehli ile eyler ibtihâc (G. 36/4)*

Bu zemin, dünya hayatı, himmeti yüce kemal sahibi insanlar vadisidir, Yahya da onların yolunu izlemektedir:

*Peyrevi olup nola Yahyâ tetebbu` eylesem
Bu zemîn bir kâmil-i `âlî-himem vâdîsidür (G. 112/5)*

8. Sühandânlık

Yahya; sözün iyisini bilen, sözden anlayan, düzgün ifadeler ortaya koyabilen anlamına "sühandân" kelimesini kullanmaktadır. Bazen sühan-perver, sühan-âmûz, sühan-ver birleşik kelimelerinin de aynı anlamlarda kullanıldığına şahit oluyoruz. Hâce Efendi'ye yazdığı kasidesinde, "mutluluk veren, gönül açan nazmı çok güzel söylediğini, söze hakim muhteşem bir şair" olduğunu belirtiyor:

*Ne hoş dimiş bu safâ-bahş dil-küşâ nazmı
Yegâne muhteşem ol şâ`ir-i suhan-perver (K. 3/19)*

Güzel ve başarılı bir sözün ne olduğunu anlamak isteyenlerin, Yahya'nın şiirine bakması tavsiye edilmektedir. Önlerinde Yahya gibi sözden anlayan bir şair var iken diğerlerinin bundan istifade etmemesine hayret etmek gerekir. Kuşlar içerisinde papağan, konuşması dolayısıyla diğerlerinden üstün tutulur. Tatlı sözler söyleme açısından sevgili de bir papağana benzetilir. Sözden anlayanların herkes tarafından seviceğini söylüyor. Çağdaşı Nef'î hakkında kullandığı "şimdi sühan-verân (sözden anlayanlar) arasında Nef'î'ye benzer bir şair var mı?" sorusunun ardından Nef'î'nin sözlerinin Ka'be duvarına asılan Seb'a-i Muallaka ile karşılaştırılması gerektiğini söyleyerek onun diğer şairlerden üstün olduğunu ifade ediyor.⁴⁴

*Şimdi hayl-i suhan-verân içre
Nef'î mânendi var mı bir şâ`ir
Sözleri seb'a-i mu'allakadur
Imriü'l-Kays kendidür kâfir⁴⁵ (Kt. 22/1)*

⁴⁴ Beyitler için bkz. G. 133/5, G. 180/5, G. 431/5, G. 440/5.

⁴⁵ Bu kıtayı karşılıksız bırakmayan Nef'î, tariz yollu aşağıdaki cevabı veriyor:

*Bize kâfir demiş müftî efendi
Tutalım ben ona diyem müselman
Varıldıkta yarın rûz-ı cezâyâ*

9. Kanaatkâr olmak

Kanaat; elde bulunanla yetinmek, kendisine takdir edilenden memnun olmak, tamahkâr olmak, özellikle başkasında olanlara göz dikmemek anlamlarına gelmektedir. Kanaatkâr olan insanlar, açgözlü olmadıkları gibi başkasının malına da göz dikmezler, elden geldiği kadar tasarrufa riayet ederler. Şair bir beytinde, “mihnet köşesinde nasibine gamzenin gamıyla gönül kanı düştüğünü, zaten kanaatkâr olan kimselere de bir köşe ve bir hasırın yeteceğini” söylemektedir:

*Nasîbüm künc-i mihnetde gam-ı gamzeyle hûn-ı dil
Kanâ'at ehline Yahyâ yeter bir gûşe bir tûşe (G. 344/5)*

10. İlhâm almak

Şairliğin önemli özelliklerin biri de şiire elverişli ilhamlara sahip olmaktır. Kuru ifadelerden oluşan manzum sözlerin, insan üzerinde etki bırakacak bir ruha sahip olmadıkları görülür. Şair bu hususta, kendi tabiatının “gayb sırlarından ilham almış gibi” olduğunu, dolayısıyla söylediklerinin, başkalarının şiirlerine benzemediğini, kendi sözlerinde bir ruh bulunduğunu ifade ediyor:

*Benzemez eş'âr-ı gayre sözlerinde rûh var
Sırr-ı gaybî tab'una Yahyâ senün mülhem gibi (G. 407/5)*

11. Ma'rifetli olmak

Şairlerin ilim ve marifet sahibi olması da önemli bir özelliktir. Marifet, bir işte gösterilen ustalık, hünerdir. Marifete dayalı şiirlerin, marifetten yoksun olanlara göre daha güzel ve daha başarılı olacağı muhakkaktır. Şairin ilim ve tecrübeyle elde edebileceği marifet, onun eserlerinde de kendini gösterecektir. Şair bir beytinde “ey Yahya, uzun zamandır ilim ve fazilet kazanmaya çalışıyorsun, yoksa marifet ehline itibar edildiğini mi duydun?” demek suretiyle hem şairde bulunması gereken bir özelliği, hem de kendi özelliğini bildirmektedir.

*Nice demdür sa'y idersin fazl ü dâniş kesbine
Yohsa Yahyâ ma'rifet ashâbına ragbet mi var (G. 108/5)*

Yahya, kendisinin yeni tarz şiirlerini görenlerin, bu taze meyvelerin marifet fidanında yetiştiğini fark edeceklerine işaret ediyor:

*Hep görenler didi bu tarz-ı nevi ey Yahyâ
Ma'rifet nahli virüpdür yine bâr-ı tâze (G. 308/5)*

Marifet bahçesinde şair, huzur bağıslayan mizacı sayesinde kalemin ucundan bir çeşme akıtmaktadır. Şimdi, marifet incilerinin elde edildiği deniz benim, sözlerimi kulağına küpe yapmayanlar beni anlayamazlar:

İkimizde çıkarız anda yalan

Bkz. Metin Akkuş, Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 250.

Gülzâr-ı ma'rifetde mizâb-ı hâmesinden
Tab'-ı safâ-şi'ârum bir çeşmesâr akıtdı (G. 389/5)

Şimdi ey Yahyâ benüm bahr-i le'âl-i ma'rifet
Sözlerüm gûşında mengûş olmayan bilmez beni (G. 446/5)

Şairle İlgili Benzetmeye Dayalı Özellikler

1. Şair-padişah, sultan, şah; esir, kul, köle

İçinde yaşadıkları devrin siyasî, sosyal ve kültürel atmosferine uygun olarak şairler bazı benzetmelere başvurmaktadırlar. Kimi zaman kendilerini, kimi zaman memduhlarını bazı varlıklara benzetirler. Şairin kendisini benzettiği varlıklardan hareketle, şair hakkında söylediklerini tespitte çalışmak istiyoruz. Saltanat idaresi altında yaşayan şair Yahya, bazen kendisini bir ülke olarak düşündüğü söz ülkesinin padişahı sayar. Bu padişah, ülkenin yöneticisi, tek söz sahibidir.

Yahya beyitlerinde şah, padişah, hüsrev kelimelerini bazen gerçek anlamda ülkeyi yöneten kişi yerine, bazen güzellik ülkesinin sultanı anlamına sevgili için, bazen de söz ülkesinin sultanı yerine kendisi için kullanmaktadır. Hangi anlamda alınrsa alınsın, şiirle, şairle ilişki kurulmuşsa şairin yazdığı şiirlerin değerine, dolayısıyla şairin değerine işaret etmektedir.

Beyitlerde geçen şu anlamlar bu hususları aydınlatmaktadır: “Muazzam padişahın nazmında öyle bir özellik var ki bundan sonra artık zevk sahipleri kadeh peşinde olmaz. Ey padişah, seni âlemin memdûhu yaratan, beni de sana layık dualar okuyan bir kulun olarak yaratmıştır. Bu eşsiz uzlet yeri, padişahın gelmesiyle cennetin bir kıtası (parçası, şiiri) olduğunu söyledim ama cennet kıskanır. Yahya, Cihan padişahına samimiyetle dua ettikçe yerde beşer, gökte melekler ihlasla âmin derler. Onun bağırını delme, zira o bulunmaz bir mücevherdir; şahım, bilmezlikle Yahya'nın kalbini kırma.”⁴⁶ Şair, canını ve gönlünü, gönül ülkesinin padişahı olarak düşündüğü sevgilisine takdim etmeye hazırdır. Çünkü padişaha sunulacak olan yazılar, tomar haline getirilerek sunulmaktadır:

Sana tomar-ı dil ü cânı sunarsam nola kim
Pâdişâh olana elbette sunarlar kâgaz (G. 44/2)

Gönül ülkesi söz konusu olduğunda elbette padişah sevgili olacaktır: “Şair dostların gelip uzun uzadıya Yahya'yı tanıtmalarına gerek yoktur, o şaha (sevgiliye) 'semtinin dilencisini unutma' demek yeterlidir. O şah (sevgili), Yahya'nın nazım incisini, kulağına küpe etmezse, dünyada topraktan yapılmış çanak çömlek kadar bile değer bulmasın. Ey gönül, topraktan yaratılmadığın için Yahya gibi sen de o güzellik şahının (sevgilinin) ayağını öpmeye erişemedin. Bülbülün isteğinin gül, âşığın emelinin maşuk olması gibi şahım, iki âlemde Yahya'nın maksadı da sen-

⁴⁶ Beyitler için bkz. G. 337/7, K. 7/21, G.15/2, G.15/2, G. 15/5, G. 28/5

sin."⁴⁷ Felekler kadar yüce şahın (sevgili) lütfuyla Yahya'nın bütün sözlerinin padişahın makbül olması umulur:

*Ümîd oldur ki lutfından diye şâh-ı felek-rütbet
Sözi Yahyâ'nun oldı cümle makbûl-i hümayûnum (G. 246/5)*

Klasik şiirde bazen sevgili, güzellik ülkesinin padişahı olarak düşünülmüştür. O durumda âşığ, sultanın emirlerine itaat etmek, ona kul, köle olmak düşer. Gerçek âşık da asıl rolünü bu kullukta bulur. Yahya bu durumu beyitlerde şöyle işlemektedir: "Gönülde sinenin yarası vardır, aşk padişahının fermanımıza kabul mührünü vurduğu zannedilmesin. Ben kendimi bildim bileli güzellerin esiriyim, Yahya'nın güzeller şahına esir olmaması düşünülebilir mi?"⁴⁸ Ne zaman gezmeye çıksa, ben bendesini satmak ister, acaba güzeller sultanuma kul gerekmez mi?

*Seyre gitse her kaçan satmak diler ben bendesin
Kul gerekmez mi 'aceb ol hüsrev-i hûbânuma (G. 350/4)*

Şair bazen kendisini söz ülkesinin padişahı olarak da gösterir. Bir ülkede iki padişah olamayacağına göre, dolaylı yoldan şiiriyle övünmektedir. Aşağıdaki beyitte, "tatlı şiirinde sultanlık gösterdin, işin doğrusu ey Yahya sana aferin; sözünün eri olduğunu gösterdin" biçiminde ifade edilmektedir:

*Şi'r-i şîrînde hüsrevlikler itdün hak bu kim
Aferînler sana Yahyâ sözünün oldun eri (G. 411/5)*

Ülkenin padişahlığı, en üstün makam olduğuna göre, onu övecek sözlerin de ona yakışır evsafıta olması beklenir. "Ey Yahya benim nazmım hüner güneşinin matlarıdır (doğuşu), daima şiirlerinde Sultan Ahmed'i zikretsem şaşılır mı?"

*Matla'-ı şems-i hünerdür nazmum ey Yahyâ benüm
Dâ'ima şî'rümde Ahmed Şâhum ansam nola ben (G. 298/5)*

2. Şair-âşık

Klasik şiirde çokça ele alınan konuların başında aşk gelir. Şairler, mesleklerine ya da meşreplerine göre bazen beşerî aşkı, bazen ilahî aşkı işlemektedirler. İlahî aşka öncelik verenler, beşerî ve dünyevî konuların ilahî aşka giden yolda bir basamak olduğunu, gerçek aşkın ilahî aşk olduğunu söylerler. Bu yüzden beşerî aşk, mecazî olup gerçek aşk Yaraticıya karşı duyulan aşktır. Hangisi ele alınırsa alınsın, şair kendisini âşık yerine koymaktadır. Âşık olan kimse, bu yolda karşılaşacağı bütün sıkıntılara göğüs germeye hazırdır. Hatta insanı olgunlaştıracağı düşünüldüğünden aşkın sıkıntılara talip olunur.

Yahya da kendisini âşık yerine koyduğu beyitlerinde aşkla ilgili düşüncelerini dile getirmektedir: "Çılgın âşık, içindeki ateşten tutuşmaz mı? Niye pervane yanmak için ateş arar durur? Ey sevgili, bu kovulmuş âşık nerededir, diye bir kez bile sormadın; bu kadar eziyete neyin sebep

⁴⁷ Beyitler için bkz. G. 70/5, G. 133/5, G. 172/5, G. 216/5, G. 230/5

⁴⁸ Beyitler için bkz. G. 382/4, G. 238/5

olduğunu bir bilsem. Ey çalgın âşık, meğer senin inleyen gönlün, ele geçmez muhabbet incilerinin bulunduğu bir denizmiş. Ey miskin âşık, pervane gibi ateşte yan ve feryat etme; çünkü muhabbetin âdâbı budur. Ey yeni yetme sevgilim, eşiğinde binlerce gözü yaşlı âşığın varken sen Yahya'yı ihtiyar (yaşlı, tercih) ettin; bin yaşa! Lale, nasıl ki açılma zamanı geldiğinde içindeki siyahlığı bir hafta bile saklayamazsa, âşık da içindeki ateşi gizleyemeyip ortaya çıkarır. Gam okundan, sitem taşından incinen kimse âşık sayılır mı? Gönül alan sevgiliden her ne gelse lütuftur, ihsandır. Âşık her ne kadar adsız sansız olursa da sevgilinin attığı oku kendisi için nam sayar.”⁴⁹

Sevgilisinden uzak kalan âşığın bu dünyada rahat edeceğini sanmayın; bu gönlün neler çektiğini söylesem şikâyet olur. Âşık, vücudunu ortadan kaldırıncaya kadar yanıp yakılmalıdır, çünkü ey Yahya, mum üstünlüğünü bu şekilde elde etmiştir:

*Cihânda âşık-ı mehcûra sanma râhat olur
Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur (G. 60/1)*

*Mahv-ı vücûd idince âşık yanıp yakılsun
Yahyâ anunla oldı bu imtiyâzı şem'ün (G. 191/5)*

3. Şair-bülbül

Duygu ve düşüncelerini ifade yönüyle şair kendisini bülbüle benzetir. Bizim kültür ve edebiyatımızda bülbül, güzel şarkılar söyleyen bir kuştur. Bülbülle birlikte mutlaka gül de zikredilir. Güle karşı duyduğu aşktan dolayı şakırmaktadır bülbül. Bülbül yerine bazen Arapçası olan “andelip” ya da Farsçası olan “hezar” kelimeleri de kullanılmaktadır. Şair de kendisini gül gibi güzel sevgiliye duyduğu aşktan dolayı şakıyan bülbüle benzetir.

Şeyhülislam Yahya, Genç Osman için yazdığı kasidesinde bu konuya şöyle yer vermektedir: “Senin ihsanının baharı Yahya'yı bülbül yaptı, övgünün gül bahçesinde seni övse şaşılır mı? Eğer gülde senin değerini ortaya koyabilecek güç olsaydı, seni övme konusunda bülbüle katırdı.”⁵⁰

Gönül bülbülü, bu gönül çekici beyti dinleyince hezar (binlerce, bülbül) şevk ile bu matlai (şiiri) ezber eder:

*Bu beyt-i dil-keşi gûş eyleyince bülbül-i dil
Hezâr şevk ile itdi bu matla'ı ezber (K. 3/15)*

Mesnevi biçiminde kaleme aldığı Sâkînâme'de, “sürâhilerin “kulkul” sesi çıkarak bardaklara boşalma demidir (vakti), bu arada bülbülün (şair) yazdığı şiiri okumaya başlama vaktidir” diyerek Yahya'nın şiirlerinden bazılarının kendi döneminde bestelendiğine ve meclislerde okunduğuna işaret etmektedir:

⁴⁹ Beyitler için bkz. G. 5/4, G. 13/3, G. 30/3, G. 30/4, G. 48/5, G. 52/4, G. 53/2, G. 61/3

⁵⁰ Beyitler için bkz. K. 2/19, 20;

Demidür surâhî kıla kulkule

Mugannî hem-âvâz ola bülbüle (Msv. 72)

Sultan Murad için yazdığı kasidesinde bülbüllerin bahçedeki yuvalarını ilkokul haline getirdiklerini ve küçük çocuklara sesleri talim ettiklerini söylüyor:

Aşiyânını debistân itdi bülbül bâgda

Beççeler etfâlına ta'lîm-i elhân eyledi (K. 7/10)

4. Şair-tûtî

Şairlerin kendisini benzettiği varlıklardan birisi de tûtî (papağan)dir. Tuti, şiirlerde genellikle konuşma ve şeker yeme özelliğiyle ele alınır. Tutilerin konuşturulmasında aynadan yararlanmış. Ayna karşısında kendisini gören tuti, başka bir tuti ile karşılaştığını zannederek konuşmaya başlamış. Şiirlerde bu olaya telmih yapıldığı da olur. Yahya şiirlerinde bu hususları şöyle dile getiriyor: "Ey sevgili, yeşil elbiseler giyerek papağan gibi ol; ey sevgili bu halinle aynaya bir bak, söylenecek bir söz kalır mı? Yahya gibi dudaklarının özelliklerini anlatmada gam yiyen; ey sevgili, bundan böyle papağan gibi şekerler yesin. Herhangi bir kuşun, nebat şekerinden yiyip tatlı tatlı konuşan bir papağan olması ne kadar mutluluk dağıtan, huzur veren ve hayat bağışlayan bir şey olurdu."⁵¹

Şairin burada kendisini papağana benzetmesi, güzel ve tatlı şeyler söylemesiyle ilgilidir. Bu sayede hem şairliğiyle övünmekte hem de şiirlerini övmektedir. "Yahya, senin dudaklarını çok renkli ve tatlı vafsetmektedir, bu haliyle tatlı sözler söyleyen bir papağan, hoş nağmeler şakiyan bir bülbüldür:"

La'lüni Yahyâ inen rengîn ü şîrîn vâsf ider

Tûtî-i şîrîn-suhandur bülbül-i rengîn-edâ (G. 10/5)

5. Şair-hümâ

Hüma, çok yükseklerden uçan bir kuştur. Uçtuğu zaman gölgesi kimin başına düşerse onun padişah olacağına inanılır. Bu yüzden devlet kuşu da denir.⁵² Yüksekten uçma ve mutluluk verme özelliğiyle bilinen hüma kuşuna Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında rastlanmaktadır. Erzurum yöresi türkülerinden birisinin sözlerinde şöyle geçiyor: Huma kuşu yükseklerden seslenir/Yar koynunda bir çift suna beslenir. Fars ve Türk edebiyatlarındaki Hümâ ve Hümâyun mesnevilerinde de bu kuştan bahsedilir. XII. yüzyılda Gazâlî (ö. 1111)'nin yazdığı Risâletü't-Tayr, ona nazire yazılan Feridüddin Attar (ö.1221)'in Mantıku't-Tayr ve ona nazire yazılan Ali Şir Nevayî (ö.1501)'nin Lisânü't-Tayr'ında geniş bir şekilde ele alınmaktadır.⁵³ Klasik Türk şairleri de zaman zaman telmih yoluyla hüma kuşuna değinmişlerdir. Yahya'nın şiirle-

⁵¹ İlgili beyitler için bkz. G. 13/1, 5, G. 15/1.

⁵² Ömer Ferit Kam, *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı)*, Halil Çeltik (hızl.), MEB, Ankara, 2003, s. 190.

⁵³ H. Dilek Batislam, "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 1, İstanbul 2002, 185-208.

rinde yüksekten uçması ve avlanamaması gibi özellikleri dolayısıyla sevgilinin hümayya benzetildiği görülmektedir. Şairin göğsü üzerinde bulunan kabarcık biçimindeki yaralar yem ve çizgi biçimindeki yaralar tuzak (ah biçiminde) olduğu halde ele geçirilemez bir hüma (sevgili) düşüncesiyle ömrünün geçtiğini ifade ediyor:

Dâglar dâne elifler dâm sînem dâmgâh

Sayd olunmaz bir hüma fikriyle ömrüm geçdi âh (G. 312/1)

Yüksekten uçma özelliği dolayısıyla gönlün de hümayya benzetildiği beyitler vardır. Senin güzellik mumuna pervane gibi canını teslim etmedikten sonra gönül kuşu, hüma gibi göklerde de uça kıymeti yoktur:

Gökde uçarsa hüma veş mürg-i dil bî-kadr dur

Şöyle kim pervâne-i şem'-i cemâlün olmaya (G. 303/4)

6. Şair-Yûsuf peygamber

Şairler bazen kendilerini bir peygambere benzetirler. Dinimize göre peygamberler seçilmiş insanlardır. Edebiyatımızda da peygamberlerden bazıları, bazı özellikleri dolayısıyla gündeme getirilir. Bunlardan Hazret-i Yûsuf; güzelliği, kardeşleri tarafından kıskançlıkla kuyuya atılması, Züleyha ile olan aşkı dolayısıyla şairlerin ilgisini çekmektedir.⁵⁴ Yahya da şiirlerinde baba sevgisi dolayısıyla kendini Yusuf'a benzetir. Yusuf'un, babası Yakub'u unutmaması düşünülebilir mi? Dolayısıyla âşığın da sevgilisini unutmaması mümkün değildir:

Mümkün mi ide 'âşıkı mahbûbı ferâmûş

Hîç ola mı Yûsuf ide Ya'kûb'ı ferâmûş (G.157/1)

Bazen sevgilisini güzellik yönüyle ikinci bir Yusuf olarak düşünmektedir. Yusuf peygamberle Züleyha arasında geçen bir olayda, Yusuf'un masumluğuna gömleği kanıt olmuştur.⁵⁵ "O ay yüzlüyü gömleği esen yelden korur. O yüzden güle benzeyen Yusuf gömleğinin üzerine titrer. Nasıl ki şebnem açılmış gonca üzerine düşerse Yusuf'un kuyuya düşmesi gibi can da sevgilinin çene çukuruna düşer."⁵⁶

7. Şair- gavnâs

Gavnâs, dalgıç demektir. Dalgıçların görevi denize girerek içinde güzel inciler barındıran sedefleri bulup çıkarmaktır. Tasavvufta deniz vahdeti temsil eder. Mutasavvıf kişiler, bu sonsuzluk denizinden hakikat incileri devşiren dalgıçlara benzetilir. Âşığın gönlü, mana incileri barındıran bir deniz gibidir. Kendisini bir dalgıç olarak düşünen şairin görevi, inci gibi sözleri bulup mısralarına dizmektir. İnciler sedefte olduğuna, sedef de denizde bulunduğuna göre şairlerin gayretle ve ciddiyetle dalgıç olup denizde sedef araması gerekir:

Dür sadefde bulınur çünkü sadef deryâda

⁵⁴ Şairlere ilham olan Yusuf peygamberle ilgili kıssa Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Suresi'nde anlatılmaktadır.

⁵⁵ Bkz. Yusuf suresi, 25-29. Âyetler için bkz. Kur'an-ı Kerim Meali.

⁵⁶ Yusuf'la ilgili beyitler için bkz. G. 308/3, G. 309/4, G. 425/1

Sa'y ü cid bahrine gavoâs olup ara sade (G. 171/4)

8. Şair-sâhir

Sihir, insanlar üzerinde kalıcı ya da geçici tesir bırakmak için başvurulan bir yöntemdir. Bu yola başvuranlara sâhir denir. Klasik edebiyatta genellikle sevgilinin saçları, gamzesi, gözleri büyücü olarak düşünülüp âşık üzerindeki etkisi sâhir, câdû, efsûnger gibi kelimelerle ifade edilir. Bazen de şairin sözleri, tesirli oluşu yönüyle sihre, büyüye benzetilir. Beyitte şöyle geçmektedir: Güzellik bahçesinin goncasını, konuşan papağan gösterir, bıyıkları yeni terleyen genç, nasıl büyülü sözler söylemektedir:

*Bâg-ı hüsnün goncesin tûtî-i gûyâ gösterür
Nice sâhir-pîşe olmuş ol cevân-ı sebz-hatt* (G. 166/3)

Bir kasidesinde “Yahya, nazım gelinini süslemek için nazım ipine dizilmiş nice taze inciler getirdi”⁵⁷ derken başkaları tarafından pek fazla kullanılmamış ince söyleyişlere yer verdiğini belirtiyor. Ardından gelen beyitte ise hayatında bazı sıkıntılara maruz kaldığını, dolayısıyla karamsarlığa düştüğünü ve bu durumun da şiire yansındığını, “eğer hatıralarımın çeşmesinde keder olmasaydı, yeni şiirlerimdeki berraklık daha çekici olurdu” biçiminde ifade ederken şiirlerle yansıyan karamsar havanın, şairin yaşadığı karamsar hayattan kaynaklandığını da söylemiş oluyor.

Şairler için yazmanın bir zorunluluk olduğunu “laleler nasıl gonca halini bir haftadan fazla muhafaza edemeyip açılırsa, âşıklar (şairler) da içlerindeki ateşi elbette gizleyemeyip ortaya çıkarırlar”⁵⁸ demek suretiyle âşıkların bu aşklarını bir şekilde ele vereceklerine işaret ediliyor. Yine şairlerin geceleyin yazmada daha verimli olduklarını şu beyitten anlıyoruz: Ey Yahya, sevdaya tutulmuş gönlün feryatlarını her gece kalem ve hokkayı alarak zamanın yapraklarına karala:⁵⁹

*Evrâk-ı sipihri karala her gice Yahyâ
Ah-ı dil-i sevdâ-zedeyi kilik ü devât it* (G. 24/5)

Şeyhülislamlık görevinde de bulunan Yahya'nın inanç dünyası da şiirlerine yansımaktadır. İnsanın başına gelen cefa ve belaların alinyazısı olduğunu, dolayısıyla insanların bu duruma rıza göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Şair bu düşünceleri şiirinde şöyle dile getirmektedir: “Aşk ile arası iyi olmayan çılgınlara vuslatı hatırlatmayın. Yahya'ya da su katılmamış saf şarap verin, saf şarabın şişeyi kırmızı göstermesi gibi zâhirin mamur görünmesi bätündandır. Ey Yahya, belalara maruz kalan Kays'ın Leyla yüzünden mi Mecnun olduğunu zannediyorsun, sen ezel bezmindeki muhabbet içkisinin sarhoşusun.”⁶⁰ İnsanların başına gelenlerin de ilm-i ilahide yazılıp takdir edilen şeyler olduğu belirtilmek isteniyor:

⁵⁷ Beyit için bkz. K. 3/23.

⁵⁸ Beyit için bkz. G. 52/4

⁵⁹ Beyit için bkz. G. 24/5

⁶⁰Beyitler için bkz. G. 78/5, G. 19/5, G. 40/5, G. 33/5

Ezel bezmindeki câm-ı mahabbet mestisin Yahyâ
Belâ-keş Kays'a Mecnûn olmağa Leylâ mıdur bâ'is (G. 33/5)

Bir şeyhülislam olduğu halde, geleneğin şairi olduğunu anlamayanlara cevap mahiyetinde meyhane ve içki ile ilgili şu beyti söylemekten de kendini alamıyor:

Harâbâtı egerçi görmedük ammâ görenlerden
İşitdük bir neşât-efzâ makâm-ı pür-safâ dirler (G. 84/3)

Yahya bir beytinde kendi durumunu anlatmaktadır. Ağlamaktan gözlerinin ağardığını, belinin lam harfi gibi büküldüğünü söylerken yine şairane bir yaklaşımla yaşlanmasına yeni yetmelerin verdiği üzüntünün sebep olduğunu bildiriyor:

Çeşmi ağardı ağlamadan kaddi oldı lâm
Yahyâ'yı tâzeler gam ile pîr itdiler (G. 65/5)

Ey Yahya, ben kurallarına uygun, gür sesli ve gönül çekici nağmeler söyleyen gül bahçesinin bülbülünü dinledim ve beğendim:

Dinleyüp bülbül-i gülzârı begendüm Yahyâ
Nağmeler dil-keş ü ber-kâ'ide âvâz bülend (G. 41/5)

Yahya'nın şairliği ve şaire dair görüşleriyle ilgili Divan'ından daha başka özellikler çıkarmak mümkündür. Şairin hal ve vasıfları başlığıyla verdiğimiz nüktedanlık, ince hayaller kurmak, renkli bir söyleyişe sahip olmak, bilgili, alçak gönüllü, söz bilir ve kanaatkar olmak gibi özellikler, Şeyhülislam Yahya Divanı'nda vurgulanan özelliklerdendir. Şeyhülislam Yahya'dan bahseden tezkireler şairin bilgili, faziletli, nüktedan, hazır cevap, haktan ve adaletten ayrılmayan kişiliği üzerinde durmaktadırlar. Buna göre Yahya'nın üzerinde durduğu iyi bir şairde bulunması gereken özelliklerle tezkirelerin Yahya'da bulunduğunu söylediği özellikler büyük ölçüde örtüşmektedir.

C. ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN ŞİİR ANLAYIŞI

Eski şairlerimiz kuralları önceden belirlenmiş bir gelenek içerisinde eser verdikleri için şiirden ne anladıklarını ifade edecek hususî bir faaliyet içerisinde olmamışlardır. Bu yüzden Klasik Türk Edebiyatı ya da Divan Edebiyatı olarak adlandırdığımız döneme ait bir şairin sanat ve edebiyatla ilgili görüşlerini tespit edebilmek için önce kendi yazılarına bakmak icap etmektedir. Divan şairleri, kendi sanatları üzerinde bir araştırmacı veya teorisyen gibi düşünmemişler, bugünkü anlamda bir poetika kaleme almamışlardır.⁶¹ Ancak bu ifadeler, şiirin nesirden daha itibarlı olduğu bu dönemde şiir ve nesir konularına hiç değinilmediği anlamına gelmemektedir. Ali Şir Nevaî'den itibaren bazı şairlerin, divanlarına dibaçeler yazdıklarını biliyoruz.⁶² Manzum-mensur karışık olarak ele alınan ve divanların başına konan dibaçelerde şairler, kendi şiirleri ve şiir anlayışlarıyla ilgili bazı açıklamalar yapmışlar, genellikle de şiirin meşruiyetine

⁶¹ Menderes Coşkun, Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine, *Bilgi*, Winter 2011, Number 56: 57- 80

⁶² Bkz. Tahir Uzgör, *Türkçe Divân Dibaçeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

delil olmak üzere âyet ve hadislerle dayalı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu yazılarda, iyi ve kötü şiirin nasıl olması gerektiğine dair bazı ipuçları da bulunabilmektedir. Bu çerçevede Fuzulî, Farsça ve Türkçe Divanlarının dibaçelerinde kendi hayatı ve şiirlerinin mahiyeti ile ilgili bilgiler vermektedir.⁶³

Türk edebiyatında şiirin ne olduğuna ilişkin poetika diyebileceğimiz çalışmalar Tanzimat'tan sonra ve özellikle Batıdaki çalışmaların etkisiyle başlamıştır. Ancak sanat konusunda Aristo'ya, oradan Farabî ve İbn Arabî'ye uzanan bazı çalışmaların varlığı bilinmektedir. Bizde Ahmedî (ö.1413)'nin yazdığı *Bedâiyü's-Sihr fî Sanâiyi's-Şi'r*, Hüsâmeddin Amasî (ö.1470)'nin *Risâletün Mine'l-Aruz ve Istilâhü's-Şi'r* adlı eserlerinden itibaren nazım ve nesir bazı eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerde genellikle şiirin mahiyeti, aruz ölçüsü, kafiye ve redif gibi edebî bilgiler üzerinde durulmuştur.⁶⁴

17. yüzyılda klasik, bedîî, hikemî ve mahallî olmak üzere dört üsluptan söz edilebileceğini belirten A. Erkal, Şeyhülislam Yahya'nın edebî anlayışıyla ilgili şunları söylemektedir: Yahya, klasik dönemde Bâkî ile zirveye çıkan şiir anlayışının takipçilerindedir. Kudemâ tarzı da denilen bu klasik üslupla, rindâne ve âşıkâne bir edayla günlük hayatın zevk ve eğlencelerini sade bir dille ifade etmiştir. Yahya'da tasavvufî unsurlar yok denecek kadar azdır... Şiirlerinde en fazla işlenen konu ise aşk ve rintliktir.⁶⁵

Tezkireler de Şeyhülislam Yahya'dan ve şiirinden övgüyle bahsetmektedir. Sahip olduğu ilim ve erdem yönüne işaret eden Kınalızade, "envâ'-ı ma'ârif ve fezâ'il ile mevsûf" diye nitelediği Yahya'nın şiirleriyle ilgili "mergûb ve makbûl güftârı ve pesendide-i sığâr ü kibâr eş'âr-ı dürebârı vardır"⁶⁶ ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade ile tezkireci, şiirlerinin edebiyat mahfillerinde ilgi çektiğini, şairin kabul gördüğünü, inci gibi değerli olan şiirlerinin herkes tarafından beğenildiğini anlatmak istemektedir. Yaklaşık aynı ifadelerle öven Beyanî, "makbûl eş'ârı ve mergûb güftârı"⁶⁷ bulunduğundan bahsetmektedir. Yine Safâyî, Tezkire'sinde şairin Arapça, Farsça ve Türkçe yazdığı gönül okşayıcı şiirlerinden ve sanatlı *Divan'*ından⁶⁸ söz ederek bir gazeli için "bu akıcı beyit, onun inci gibi sözlerine örnektir"⁶⁹ değerlendirmesini yapmaktadır.

Fâik Reşad ise Eslâf'ında, gazellerden ibaret olan şiirlerinde imaleler ve eski tabirler kullanılmışsa da Bâkî tarzındaki şiirlerinde ince mazmunların⁷⁰ bulunduğunu söylemek suretiyle şiiri-

⁶³ Ali Nihad Tarlan, *Fuzulî'nin Farsça Divanı* (Tercümesi), İstanbul: MEB, 1950, s. 1-9; Muhammet Nur Doğan, *Fuzulî'nin Poetikası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

⁶⁴ Abdülkadir Erkal, "Türk Edebiyatında Poetika", *Divan Şiiri Poetikası*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009, s. 37.

⁶⁵ Abdülkadir Erkal, *a.g.e.*, s. 88.

⁶⁶ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ II*, İbrahim Kutluk (hzl.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.1082.

⁶⁷ Beyânî Mustafa b. Carullah, *Tezkiretü's-Şuarâ*, İbrahim Kutluk(hzl.), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997, s. 337.

⁶⁸ ...elsine-i selâsede nazm-ı dil-güşâsı ve Divan-ı belâgat-unvânı vardır. Bkz. Safâyî, *a.g.e.*, s. 731.

⁶⁹ ...bu ebyât-ı âbdâr nümûne-i güftâr-ı dürebârlarıdır. Bkz. Pervin Çapan, *a.g.e.*, s. 731.

⁷⁰ Gazeliyattan ibaret gibi olan eş'ârı, hükm-i zaman olmak üzere, imâlâtdan, köhne tabirâtdan hâlî değilse de Bâkî tarzında mezâmîn-i dakîkayıkı hâvîdir. Bkz. Fâik Reşad, *Eslâf*, C. II, Alim Matbaası, İstanbul, 1312, s. 11.

nin teknik yönden gücüne işaret etmiştir. Yani Faik Reşad, gazele ağırlık verdiğini söylediği Yahya'nın imalelerine ve arkaik kelimelerine dikkat çekmekte ve gazellerinin letâfette Nedim'in gazellerinden üstün olduğunu belirtmektedir.

Eski kaynaklar Yahya'nın şiirleri için "mergûb, makbûl, pesendîde, latîf" kelimelerini sıklıkla kullanmaktadırlar. Bu ifadeler sırasıyla "rağbet gören, kabul edilen, beğenilen, güzel" biçiminde açıklanabilir.

Yahya'nın kendi şiirleri hakkındaki *Divan'*ında şu tarz beyitlere rastlamaktayız: "Ey Yahya, aşk yolundan ayrılma, Allah'ın yolu sana bu kapı ile açılır"⁷¹ dediği beytinde, şiirlerinde genellikle aşk konusunu işlediğine işaret etmektedir. Şiir anlayışında geleneğe uygun davrandığını, "Yahya goncanın özelliklerini söylediğinde muradı sevgilinin ağzıdır, güzel kokulu sümbülü övdüğünde kastı sevgilinin saçlarıdır" diyerek klasik şiirin mazmunlarından yararlandığını ifade etmektedir:

*Gonceyi vasf eylese Yahyâ dehânundur murâd
Sünbül-i hoş-bûyı medh eylerse mâyundur garaz* (G. 167/5)

Yahya, şiir anlayışı bakımından 16. yüzyıl şairi Bâkî (ö. 1600) ile 18. yüzyıl şairi Nedim (ö. 1830) arasında bir köprü kabul edilir. Şiirlerinde klasik şiirin birikimlerinden yararlanmaktadır. "Gül, senin yüz güzelliğini yazmak için bir mecmuadır, onun şirazesi de bülbülün can ipliğidir"⁷² dediği beytinde gül ve bülbülden bahsetmenin, divan oluşturmak için bir bahane olduğuna işaret etmiştir. Bu şiirler, beşerî aşka düşenlerin ve bu yüzden belalara maruz kalanların öncüsü sayılan Kays'ın hâli gibi görünür, ama ciddî olarak bakılacak olursa aslında Yahya'nın kendi hasbihalidir:

*Ser-i ehl-i mecâz olan belâ-keş Kays'un ahvâli
Hakikatde nazar olunsa Yahyâ hasb-i hâlündür* (G. 82/5)

Yahya'nın kendi şiiriyle ilgili genel değerlendirmeleri şöyledir: "Her zaman naz uykusu olur mu? Zaman gelir bülbüllerin feryadı, güllerin şahına bahçede divan yaptırır. Hocaların şehirde inci gerdanlık araması gibi şiir dostları da mecmualarda Yahya'nın şiirini ararlar. Bahçivanın gül bahçesini gezdirmesi gibi Yahya da hünerden anlayanlara kendi mecmuasını gösterir. Söz başları kırmızıyla yazılsa iyi olur diye düşünen dostların gözleri, senin dudaklarının vasfı için kırmızı mürekkep yapıyorlar. Şahım, konuşan papağan senin sözlerine öykünürmüş, akıl sahibi kimse, her bulduğunu söyler mi? Ona biraz utanma duygusu ver. Sana can ve gönülden oluşturduğum tomarları takdim edecek olsam, buna şaşılır mı? İçlerine dertlerin yazıldığı kağıtlar padişahlara sunulmaz mı?"⁷³

⁷¹ Bkz. G. 125/5

⁷² Bkz. G. 86/4

⁷³ Bkz. G. 62/4, G. 132/3, G. 99/5, G. 40/3, G. 127/3, G. 44/2

Şiirin Genel Özellikleri

Şiirden bahsederken Şeyhülislam Yahya'nın kullandığı bazı kelimeler dikkatimizi çekmektedir. Bunlar arasında “şi'r, eş'âr, nazm, gazel, beyt, matla', makta', mahlas, redif, mazmûn” en çok tercih edilenleridir. Şair bunları genellikle terim anlamlarında kullanırken yine köken olarak Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere “kelâm, suhan, söz” kelimelerini de şiir anlamında kullanmaktadır.

Kendi şiirinin güzelliğine değinirken en çok kullandığı terim “nazm”dır. Sözlüklerde “dizmek, sıraya koyma, vezinli ve kafiyeli söz”⁷⁴ anlamları üzerinde durulan nazmı, Tahirü'l-Mevlevî “edebiyatta sözü ölçülü ve ahenkli söylemek” biçiminde açıklarken “Her vezinli söz nazımdır. Fakat manaca güzel olabileni şiirdir”⁷⁵ biçiminde nazım ve şiir arasındaki farka işaret etmektedir. Nazmı, çoğunlukla Yahya da bu anlamlarda kullanmıştır: “Ey Yahya, o güzeller şahı senin nazım incilerini kulağına küpe etmezse, dünyada çömlek parçaları gibi değerini ve kıymetini bulmasın.”

*Gûşvâr itmezse dürr-i nazmum Yahyâ o şâh
Kadr u kıymet bulmaya âlemde mânend-i hazef (G. 172/5)*

Sultan I. Ahmed'i övme babında yazdığı gazellerden birinde “Ey Yahya, benim nazmum hüner güneşinin matlaıdır, şiirimde sürekli Ahmed Şahımı ansam ne olur?” ifadesinde şiirin, padişahı övmeye layık bir hüner işi olduğunu ifade etmiştir:

*Matla'-ı şems-i hünerdür nazmum ey Yahyâ benüm
Dâ'ima şi'rümde Ahmed Şâhum ansam nola ben (G. 298/5)*

Yahya, şiirlerin belâgat kurallarına uygun yazılması gerektiğine işaret ediyor. *Belâgat-i Osmaniye* adlı eserinde belâgatın, sözün meziyetlerini bildiren bir sanat olduğunu bildiren Ahmed Cevdet Paşa, sözün meziyetlerini ise söylediği duruma uygunluğu, teşbih, mecaz ve kinayelerin hakkının verilmesi, güzel sanatlarla süslenmesi biçiminde açıklamaktadır.⁷⁶ Şair Yahya, inci ve mücevher dizme olarak nitelediği sözlerin belâgat kurallarına uygun yazılması halinde güzelliğinin dünyayı tutacağını ve bu tarz şiirlere nazire yazılamayacağını söylemektedir:

*Silk-i belâgat üzre dürr ü güher dizersen
Yahyâ nazîr olur mı nazm-ı cihân-sitâne (G. 317/5)*

Vezinli ve kafiyeli söz biçiminde tanımlanan şiirlerde vezin (ölçü) önemli bir unsurdur. Sevgilin boyunun her yönüyle mevzun (ölçülü) olması gibi şiirlerde bulunan ölçü onların beğenil-

⁷⁴ Muallim Naci, *Lûgat-i Naci*, Tıpkıbasım, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978; Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2000.

⁷⁵ Tahir Olgun, *Edebiyat Lûgati*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul, 1936, s. 93.

⁷⁶ Belağat, Kelâmın mezâyâsını bildiren bir fendir. Kelâmın mezâyâsı, muktezâ-yı hâle tatbîki ve teşbih ve mecâz ve kinâyelerinin hakkıyla edâsı ve sanâyi'-i bedî'ye ile tezyîni husûslarıdır. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-i Osmaniye*, İstanbul, 1299, s. 5.

mesini sağlar. Yahya, matlaı güzel olan şiirini, güzel yüzlü ve mevzun (ölçülü) boylu taze bir civana benzetmektedir:

*Gûyiyâ Yahyâ bu şi'r ol matla-ı zîbâ ile
Bir cevân-ı tâzedür mevzûn kadd ü hûb-rû (G. 301/5)*

Divan şairleri, aşk konularını işleyen şiirlerini genellikle gazel biçiminde yazmışlardır. Sevgiliye duyulan aşkı, dolayısıyla sevgiliyi dile getiren gazellerdeki beyitlerin de bir sırası olmalıdır. Yahya, şiirin güzel olması isteniyorsa, sevgilinin mevzun (ölçülü) boyunun özelliklerinin önceki beyitlerde, sevgilinin saçına dair övgünün de sondaki beyitlerde ye alması gerektiğini söylüyor:

*Makta'da idüp medh ser-i zülfünü Yahyâ
Vasf-ı kad-i mevzûnunu bâlâda getürsün (G. 287/5)*

Şair, şiirlerini yazmak için bazen bir köşeye çekilir. Burada hem sevgilisini düşünür hem de onun güzellikleri vasfında inci gibi güzel şiirler yazar, gönlünden geçenleri kağıda döker. Şair, bu söyledikleriyle içindekileri dile getirememişse, gönlündeki sıkıntıları ifade edememişse gül bahçesinin kenarına çekilmelidir. Yani şair, gönlünün açılması için daha güzel ifadelere başvurmalıdır. Sevgilinin yüz güzelliğini gül bahçesine benzeten şair, oradan bahçenin kenarı meşabesindeki dudakların tavsifine geçilmesini istemektedir:

*Açılmadıysa gönül künc-i hücrede Yahyâ
Kenâr-ı gülşene çık şi'r-i dil-küşâ diyerek (G. 193/5)*

Klasik şairlere göre şiirin güzelliği, aynı zamanda ele alınan konunun güzelliğine bağlıdır. Şairlerin ele aldıkları idealize edilmiş güzeller, şiirlerine de güzellik vermektedir. Vuslattan bahsetmeyen ya da bahsedemeyen divan şairi için sevgilinin ağzından çıkacak bir visal (kavuşma) sözünden daha tatlı bir sözün olamayacağına işaret etmektedir:

*Zebân-ı sükkârînden o şûhun va'de-i vaslın
İşidüp didi Yahyâ böyle bir şîrîn-keîâm olmaz (G. 140/5)*

Yine bu hususta şaire güzel şiirler söyleten sevgilidir, sevgiliye dair söylenenlerdir. Yahya'nın şiirinin her tarafta aranır ve okunur olmasının sebebi budur:

*Her gûşede nazmun okınur var ise Yahyâ
Söyletdi o kâkül sana eş`âr-ı perîşân (G. 273/5)*

Şiirle İlgili Teşbihler⁷⁷

Âb, âb-ı hayat, akarsu, âb-ı letâfet-zâ, çeşme, çeşmesâr, zülâl, ırmak

⁷⁷ Yahya'nın şiirini teşbih ettiği unsurlar sıralanırken Bayram Ali Kaya'nın Necati Bey'in Şiir Anlayışı adlı makalesindeki tasnif örnek alınmıştır. Bkz. Bayram Ali Kaya, *Necati Bey'in Şiir Anlayışı*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 27, İstanbul 2012, 143-218.

Yahya, şiirlerini suya benzetmektedir. Hayatın sudan başladığı⁷⁸ gerçeğini de düşünecek olursak, canlıların hayatlarını sürdürürebilmek için suya duydukları ihtiyaç her şeyin üzerindedir. *Divan'* da şiir, hayat verici özelliği dolayısıyla âb-ı hayata, berraklığı dolayısıyla âb-ı zülale benzetilmiştir. Hoşluğu ve güzelliği dolayısıyla âb-ı letâfet-zâ benzetmesi yapılıyor. İnsanın estetik yönünü duyurması açısından çeşmeye benzetilir. Bu karşılaştırmalarda âb-ı hayattan bile üstün olduğu vurgulanmaktadır. Bazen sevgilinin sözlerinin âb-ı hayata benzetildiği de olur. Şair, kendi şiirleri konusunda, "Yahya, senin sözlerin âb-ı hayvanın (hayat verici su, âb-ı hayat) ağzının suyunu akıtsın, bu özelliğini duyan Hızır bile onu kıskansın" demektedir.

Çeşme-i hayvânun agzı suyun akıtsun sözün
Hızr işitsün anı Yahyâ her zamân reşk eylesün (G. 284/5)

Bazen Yahya'nın şiirleri, marifet bahçesinde kalemin ucundan safı bağışlayan bir çeşme akıtmaktadır. Yahya burada şairin içinde bulunduğu karamsarlığın şiire yansıdığına da işaret etmektedir. Aslında şairin hatıralar çeşmesinde keder bulunmasa, yeni şiirlerinin daha berrak ve latif olacağını söylemektedir:

Dahı latîf olurdu zülâl-i şi'r-i terüm
Eger ki çeşme-i hâtırda olmayaydı keder (K. 3/24)

Şair, sözlerini bahçeleri sulayan ırmağa, serviyi sulayan nehre benzetiyor. Bu benzetme bir yandan bahçelerin güzelliğini ortaya koyarken, bir yandan da şairin üslubuna işaret etmektedir. Anlatım özelliklerinden birisi, sözün akıcı olmasıdır. Ne anlatıldığını ve nasıl anlatıldığını belirtmek üzere şair ırmak, cûybâr, nehr, akarsu kelimelerinden yararlanmaktadır. Aşağıdaki beyitte, "akarsuların gece gündüz akması gibi sürekli dertlerini dile getirdiğini ve aşkın gül bahçesini gözyaşlarıyla devamlı suladığını" ifade ediyor. Şairlerin dertlerini dile getirme biçimi şiir olduğuna göre şiir yazarken gece gündüz ayrımı yapmadığına da hükmedilebilir:

Yahyâ sularum şâm u seher gülşen-ı derdi
Çağlar gice gündüz akar ırmaglarum var (G. 116/5)

Nehirlerin, gül bahçesinin etrafını dolanma sebebini, servin ayağına yüz sürme umuduna⁷⁹ bağlayarak hüsn-i talil yaparken "belâ vadilerinde gözyaşlarım çağlayıp aksın, başını taştan taşta vuran nehirler artık dinlensin" derken Fuzulî'nin Su Kasidesi'ni hatırlatmaktadır⁸⁰. Burada da yine üslubunu Fuzulî'nin üslubuyla karşılaştırmaktadır:

Belâ vâdilerinde seyl-i eşküm çağlasun aksun
Başım ol taşdan taşta dögen enhâr dinlensün (G. 276/6)

⁷⁸ Allah, bütün canlıları sudan yarattı. (Nûr Suresi, 45).

⁷⁹ Beyit için bkz. G. 52/2

⁸⁰ Fuzûlî'nin beyti:

Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl
Başımı daşdan daşa urup gezer âvâre su (K. 3/20)

Bkz. Kenan Akyüz vd., Fuzûlî Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, s. 32.

Aşağıdaki beytinde de baharı tavsif ettiği zaman sözlerinin seher meltemine, ırmaklardan bahsederken de akarsuların berraklığına ve akıcılığına benzediğini söylemek istiyor:

*Sözüm nesîm-i seherdür bahâr vâsfında
Akarsudur suhanum câybâr vâsfında (G. 360/1)*

Dür, dürr-i nâ-yâb, dürr-i Aden, le'âl-i nazm, lü'lü-i şehvâr, lü'lü-i ter, nazm-ı dürer-bâr, nazm-ı lü'lü) güher/ gevher (gevher-i nâ-yâb, saf güher, sade f

Güzel sözlerin inci mücevherle karşılaştırılması olağan bir şeydir. Klasik şairlerimiz de şiiirlerinin değerini ifade etmek üzere inci, mücevher gibi kıymetli taşlara başvurmuşlardır. Şairlerin sözü bir inci gibi düşünülür ve inci demek anlamına gelen nazımla birlikte kullanılarak şiiirinin değeri anlatılmak istenir. Bazen sevgilinin sözleri de inci ve mücevhere benzetilir. Beyitlerinde, "belâgat üzere inci ve mücevher dizer gibi şiiir yazarsan bunun bir benzerini yazabilenin çıkmayacağını"⁸¹ belirten Yahya, "şairliğini sınavıp hüner göstermenin zamanıdır, mücevherlerle süslenmiş bir gazel yazarak sevgilinin dudakları anlatılmalı ki hüner görünsün" değerlendirmesini yapmaktadır.

*Demidür âzmâyîş eyleyüp tab'un hüner göster
Murassa bir gazelle la'lini vâsf it güher göster (G. 96/1)*

Bir beytinde anlamı inciye, anlamı içinde barındıran nazmı sedefe benzetmiştir. Anlatıldığına göre Hind ve Çin denizlerinde yaşayan sedefler, nisan ayının on sekizinde nehir ve denizlerden çıkarak yağmakta olan yağmurlardan bir damla kapıp yuvalarına geri dönerler ve daha sonra bu yağmur damlası inciye dönüşürmüş.⁸² Bu olaya telmih de yapılan aşağıdaki beyitte Yahya kendi şiiirlerini, içinde mana incileri yüklü sedeflere benzetmekte ve bu kıymetin, nisan yağmurunun bir bereketi olduğunu söylemektedir:

*Feyz-i nîsân-ı 'atâdur nola Yahyâ diseler
Pâk ma'nâyâ dür ü nazm-ı dürer-bâra sade f (G. 171/5)*

Nahl, marîfet nahli, nahl-i taze, nahl-i revân, nahl-i hırâmân, nahl-i gül, servi

Klasik Türk şiiirinde çokça başvurulan benzetme unsurlarından birisi de nahl'dir. Sevgilinin boyu nahle (ağaç, ağaç dalı) benzetilir. Bazen sevgilinin boyunun bunlardan daha üstün olduğu kabul edilir. Şair bir beytinde kendi şiiirlerini letafet bahçesinde yetişen ağaca benzetmektedir. Bahçıvanların, kendi yetiştirdikleri serviden uzun boylu bir ağacın yetiştirilemeyeceğini zannetmesine rağmen ondan daha üstün ağaçların yetişebileceğine işaret ettiği beyitte, "aslında diğer şairlerin kendi şiiirlerinin ayarında bir şiiir yazılamayacağını zannetmelerine rağmen Yahya'nın şiiirlerinin onlardan daha üstün olduğunu" söylemektedir:

*İrişilmez sanurdı bâgbân serve bi-hamdi'llâh
Letâfet gülsitânında yetişdi nahl-i mevzûnum (G. 246/3)*

⁸¹ Beyit için bkz. G. 317/5

⁸² İskender Pala, *Divan Şiiri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, s. 419.

Şeker, sükker, bal

Şiirlerin beğenilen hususiyetlerinden birisi tatlılıktır. Bu yönüyle şeker, bal, nebat gibi maddelemlerle şiir arasında benzerlik ilişkisi kurulur. Bazen sevgilinin sözleri şekerdir, bazen sevgilinin dudaklarını vafeden şiirler. Papağanlara şeker yedirilmesi, şairin kendisini tutiye, sözlerini şekere benzetilmesine sebep olmaktadır. Beyitlerde şu şekilde ele alınmaktadır: “Şimdiye kadar kederler içinde kalan Yahya, sevgilinin dudaklarının vasıflarını ortaya koyuyor, artık sevgili bundan sonra papağanın şekerle beslenmesi gibi şairin tatlı şiirlerini ağzına alsın. Temiz dudaklarının üzerine kirpiklerinin aksi mi düştü, yoksa saçların mı düştü, belki de şekerli şerbettir. O şuh sevgilinin tatlı dilinden vuslat sözünü işitince Yahya dedi ki böyle tatlı bir kelam (şiir) olmaz. O tatlı dudaklar sözleri tatlandırır, ancak papağan tatlı tatlı öter ama sözün lezzetini bilmez. Bir hastanın canı şeker istese nasıl sabreder, şeker satıcısı dudaklarına söylesek dükkanı açmaz mı? Ey Yahya, sevgilinin tatlı dudakları hakkındaki şiirleri okumaya başla da mecliste tatlı sözler söyleyen papağan biraz dinlensin. Sözden anlayan papağanı şekerle beslemek gibi Yahya o ay yüzlüyü dudaklarıyla vafetsin.”⁸³

Başka bir beyitte “Yahya, sevgilinin dudaklarını vafetse ne olur, tatlı tatlı konuşan bir papağanım” derken hem şiirlerinin güzelliğinden hem de üslubunun güzelliğinden söz etmektedir:

Yahyâ nola vâsf-ı la'lin itsem

Bir tûtî-i sükkerîn-edâyum (G. 244/5)

Hastaların zor geçirdiği zamanlar gece vakitleridir. Çünkü dertleriyle baş başa kalan hastalar, sıkıntılarını daha fazla hissederler. Şairler için de geceler, sıkıntılı zamanlardır. Çünkü şairler de bir yandan sevgilinin hayalini kurarken, bir yandan da güzel şiirler yazma telaşındadırlar. Ancak şairin gönlüne bir kez karamsarlık çöktü mü, boşuna vızıldadığı halde petek de, bal da yapamayan arılar gibi o da hiçbir şey üretemez:

Gelür mihmân-ı gam câna şeb-i mihnet hüçûm eyler

Gönül zenburveş inler ne bâl eyler ne mûm eyler (G. 89/1)

Arûs, arûs-ı nazm, nev-arûs

Yahya'nın şiirleri için başvurduğu benzetme unsurlarından birisi de arûs (gelin) kelimesidir. Kızların gelin olmak için hazırlandığı, süslendiği düşünülürse şair de geline benzettiği şiirlerini sanatlı hale getirmek için uğraşır. Gerdanlık yapmak için incilerin ipe dizilmesi gibi yeni mana incileri de mısra ipine dizilmektedir:

Arûs-ı nazmunı Yahyâ müzeyyen itmek için

Getürdi rişte-i nazmıyla niçe lü'lü-i ter (K. 3/23)

⁸³Beyitler için bkz. G. 13/5, G. 128/2, G. 140/5, G. 260/3, G. 276/7, Müf. 23, G. 431/5

Başka beyitte methetmeyi yeni geline benzeten Yahya, şiirinin bu geline ziynet vereceğini belirterek “eğer sevgili, dizilmiş inciye meyledecek olursa bu meylin intizama yakışacağını” ifade eder:

Şi'r-i Yahyâ nev-arûs-ı medhüne ziynet virür
Meyl idersen nazm-ı lü'lü intizâma yaşarur (G. 131/5)

Şiirlerinin Belli Başlı Özellikleri

Yahya'nın kendi şiirini nitelemek için kullandığı kelime ve terkipleri şu şekilde sıralayabiliriz: *âb-ı letâfet-zâ, akarsu, arûs-ı nazm, âteş-i sûzân, âteş-pâre, âyîne, âyîne-i idrâk-i pâk, cûş u hurûş, dil-keş, dil-güşâ, dür, efsâne, feyz-i nisân-ı atâ, fikr, fikr-i amîk, fikr-i tâze, gevoer, güher, gül, hasen, hazef pâre, hûb, kâl, kand-i nebât, le'âl-i nazm, lü'lü-i şehvâr, makbûl-i hümayûn, mengûş, mir'ât-i suhan, murassa, nazm-ı dürer-bâr, nesîm-i seher, nev-arûs, pâkîze nazm, pür-sûz, rişte-i nazm, rûh-bahş, sırr-ı mahabbet, suhan-ı hûb, suhan-i hûb, sûzân, rengîn, şeker, şi'r-i şîrîn, yalan.*

Âb, *cûybâr, enhâr, akarsu*

Farsça su anlamına gelen âb kelimesi, şiirin temiz, duru ve hoş olduğunu belirtmek üzere *âb-ı letâfet-zâ* (hoşluk veren su) terkinde ve akıcılığı belirtmek üzere akarsu biçiminde kullanılmaktadır. Sevgili ile ilgili konuların ele alınması dolayısıyla şair sözlerini enhâr (nehirler) ve cûybâr (ırmak) biçiminde de niteler. Güle su verebilmek için hüsn-i talil yoluyla ırmaklar nasıl gül bahçesinin çevresinde geziniyorsa, sevgilinin güzelliklerini ortaya koyabilmek için Yahya da konularını hep gül gibi olan sevgili etrafında dolaştırmaktadır:

Tolanur gülzârün etrafını Yahyâ cûybâr
Gûşe gûşe gülşeni yârâna seyrân itdürür (G. 62/7)

Dil-keş, dil-güşâ

Yahya'nın beğendiği şiirler hakkında kullandığı dil-keş (gönül çeken, çekici), dil-güşâ (gönül açıcı, ferahlatıcı) sözleri, okuyanlar üzerinde bu şiirlerin tesirinin şair tarafından bilindiğini gösteriyor. “Gönül bülbülü, bu dil-keş (çekici) beyti dinleyince binlerce istekle bu matlaı ezberledi” denmektedir:

Bu beyt-i dil-keşi gûş eyleyince bülbül-i dil
Hezâr şevk ile itdi bu matla'ı ezber (K. 3/15)

Hoca Efendi hakkında yazdığı kasidesinde onun şiirlerini övme babında şunları ifade etmektedir: “O safa bağışlayan, gönül açıcı nazmı, o kadar güzel söylemiş ki gerçek muhteşem sözden anlayan şairdir.” Elbette tevriye yoluyla 16. yüzyıl Fars şairi Muhteşem-i Kâşânî'ye gönderme yapılmaktadır:

Ne hoş dimiş bu safâ-bahş dil-küşâ nazmı
Yegâne muhteşem ol şâ'ir-i suhan-perver (K. 3/19)

Âteş, âteş-pâre, âteş-i sûzân, pür sûz, sûzân, sûznâk

Gönülde alevlenen ateşi dile getirdiği için sözlerini yakıcı olarak niteleyen Yahya, şiirlerini ateşe, ateş parçasına benzettirmektedir. *Sakînâme'*sinde, kendi şiirlerinin yüksek sesle okunmasını istemektedir. Çünkü yakıcı sözlerin saz ile ve gür sesle okunmasının hoş olacağını belirtirken şiirde lirizmin önemine, şiirin fon müziği eşliğinde ve gür sesle okunmasının gereğine de işaret etmektedir:

*Okı nazm-ı Yahyâ'yı âvâz ile
Ki pür sûz söz hoş geliür sâz ile (Sak. 76)*

Bir başka beytinde, ayrılık ateşiyle yanan gönülde aşk ateşinin izleri olmasa Yahya'nın şiirlerinin bu kadar sûznâk (yakıcı) olması mümkün olmazdı, diyor:

*Sözleri Yahyâ'nun olmazdı bu resme sûznâk
Nâr-ı hicrân ile yanmış dilde dâğı olmasa (G. 320/5)*

Rengîn, rengîn edâ, rengîn suhan

Renkli anlamına gelen rengîn kelimesi, şiirin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair dokuz yerde rengîn kelimesini kullanıyor. Bazen sevgilinin yüzü için rengîn sözüden yararlanılıyor. Çoğunlukla "rengin yüz"⁸⁴, "mey dolu rengin şişe"⁸⁵ ifadelerinde geçtiği gibi kırmızı anlamında kullanılmaktadır. Diğer renklerle karşılaştırıldığında yüzün veya meyin rengi kırmızı olduğu zaman daha çekicidir. Şiir için kullanıldığında kırmızı renkle ilgisi ve çekiciliği dolayısıyla rengîn kelimesi tercih edilmektedir. "Ey çılgın gönül, sevgilinin yüzünü rengîn (renkli, kırmızı) vafettiğin için gül-i ra'nâ (dışı sarı içi kırmızı gül, kırmızı renkli gül) senin sözlerinden renk almazsa şaşılacak bir hâldir."

*Ruh-ı dil-dârı rengîn vaf idersin ey dil-i şeydâ
Acebdür sözlerinden reng almazsa gül-i ra'nâ (G. 6/1)*

Bazen rengîn kelimesi, şirin (tatlı, hoş, güzel) kelimesiyle birlikte kullanılır. Yahya senin la'lini (kırmızı dudağını) çok renkli ve tatlı vafeder, çünkü o tatlı konuşan bir papağan, hoş edalı bir bülbüldür:

*La'lüni Yahyâ inen rengîn ü şîrîn vaf ider
Tâtî-i şîrîn-suhandur bülbül-i rengîn-edâ (G. 10/5)*

Yine sevgilinin dudağıyla renk benzerliği ilgisi kuran şair, "ey Yahya, sevgilinin can bağışlayan dudağı gibi renkli ve tatlı olmasaydı, o nazenin sevgili senin şiirini ağzına bile almazdı" biçiminde, sözlerinin güzelliğini dile getirmektedir:

*Şî'rün o yâr-i nâzenîn almazdı Yahyâ agzına
La'l-i revân-bahşî gibi rengîn ü şîrîn olmasa (G. 318/5)*

⁸⁴ Beyit için bkz. G. 379/4

⁸⁵ Beyit için bkz. G. 7/1

Şairlerin sevgiliye ait unsurlardan en çok üzerinde durdukları yüz ve dudaklar, genellikle renk itibarıyla kırmızı olarak vafedilir. Bunları dile getiren şiirler de dolayısıyla renkli olurlar. Şair, şiirindeki kelimeleri insanların hoşuna gidecek şekilde seçtiğine ve seçilen kelimelerin de çekici bir üslupla şiirleştirildiğine işaret etmektedir.

Pâkîze

Sözlüklerde “temiz, lekesiz, saf, hâlis” anlamına geldiği kaydedilen pâkîze kelimesi ile de şiirin bir özelliğine işaret edilmektedir. Bu kelimeye şairin dil anlayışı ve üslup özelliği olarak da bakılabilir. Bir beyitte “âdil şah, nazmında suyu Kevser diye övmüş, bu şiir letafet veren bir su, can bağışlayan çok hoş ve temiz bir şiirdir” demek suretiyle hangi özelliğinden dolayı şiiri beğendiğini belirtiyor:

*Suyın kevser diyü nazmında ögmüş ol şeh-i `âdil
Hoşâ pâkîze-nazm-ı rûh-bahş âb-ı letâfet-zâ (G. 15/3)*

Cûş u hurûş

Yahya bir beytinde kendi şiiri için “cûş u hurûş” kelimelerini kullanmaktadır. Coşup taşma, coşup kükreme anlamına gelen bu ifadeyi “Yahya nazmının kenarına inciler dizdi, bu aslında belâgat denizinin coşup taşmasıdır” biçiminde ifade ediyor. Gönlünü bir deniz olarak düşünen şair, bu denizinin coşup taşmasıyla sahile vuran kelimelerin (incilerin) şiirini oluşturduğunu belirtmek istiyor:

*Kenâr-ı nazma dürler dizdi Yahyâ
Belâgat bahrinün cûş u hurûşu (G. 439/5)*

Bî-misâl, benzemez

Bir beytinde şiirlerinin bî-misâl (benzersiz) olduğunu belirten Yahya, başka bir beytinde ise şiirlerinde ruh olduğu için başkasına benzemediğini söylüyor. Bu kelimeler şiirde karşılaştırma amaçlı kullanılmaktadır. Şair, kendi şiirlerini diğer şairlerin şiirleriyle karşılaştırarak onlardan üstün olduğunu söylemek istiyor. Bir beyitte gül yapraklarının rüzgardan dökülmesi gerçeğinden hareketle “gül yapraklarına benzeyen defteri, rüzgarın karıştırma sebebi, sevgilinin güzelliğini vafeden benzersiz bir gazel aramasına” bağlayan şair, başka bir beyitte “şiirleri başkasının sözlerine benzemez, çünkü onlarda rûh vardır; ey Yahya senin karakterine gizli sırlar ilham edilmiş gibidir” diyor. Kendi şiirlerinin bir ruha sahip olduğu ve gizli sırlar taşıdığı da söylenmek isteniyor:

*Gül defterini bâd karışdurduğı bu kim
Vasf-ı ruhunda bir gazel-i bî-misâl arar (G. 132/2)*

*Benzemez eş'âr-ı gayre sözlerinde rûh var
Sırr-ı gaybî tab'una Yahyâ senün müllhem gibi (G. 407/5)*

Âyîne, mir'ât, mir'ât-i suhan

Şair, nazmını saf bir ayna olarak nitelemektedir. Burada papağanlara konuşma öğretmek için aynadan yararlandığı da hatırlanacak olursa “padişahım, Yahya'nın nazmı saf bir ayna gibidir, konuşma yeteneğine sahip papağana konuşmasını öğretir” beytinde bu hususa işaret ediliyor. Aslında şiir yazmasını öğrenmek isteyen genç şairlerin Yahya'nın şiirlerine bakıp nasıl şiir yazılması gerektiğini öğrendiklerine işaret olarak da anlayabiliriz:

*Pâdişâhum nazm-ı Yahyâ saf bir âyînedür
Tûtî-i tab'-ı suhan-dâna suhan-âmûz olur (G. 133/5)*

Başka bir beyitte Yahya, şiirleri külfetsizce yazdığını, işlenmemiş manaları da söz aynasının güzel gösterdiğini belirtiyor:

*Şi'r-i Yahyâveş olup reng-i tekellüfden berî
Bikr-i ma'nâyı güzel gösterse mir'ât-i suhân (G. 261/5)*

Sultan Murad'ı övdüğü bir gazelinde “işin doğrusu onun şiirinde başka bir âlem var, bu hâliyle onun söz aynasının bir pusula, bir mihenk gibi kullanılması uygun olur” derken bu sözleri inceleyenlerin kendi şiirleri hakkında bilgi sahibi olabilecekleri bir kıtas olarak düşünüyor:

*Sözünde dâverâ insâf odur kim başka âlem var
Suhan mir'âtini ancak olur 'âlem-nümâ itmek (G. 202/6)*

Şîrîn, şî'r-i şîrîn, şîrîn kelimât, şîrîn leb, şeker

Sözlüklerde şîrîn kelimesi “tatlı, sevimli, cana yakın” biçiminde verilmektedir. Sevgilinin ağzını, dilini, dudağını tavsif ederken genellikle şairler şeker, tatlı, şirin kelimelerini kullanıyorlar. Bu özelliklere sahip olan dudakların vafedildiği sözler de şirin olarak nitelendiriliyor. Şirin sözler söyleyen bir papağana benzettiği sevgilinin konuşmasını, “sözün lütfu” olarak nitelendirmektedir.⁸⁶ Sevgilinin bile güzel konuşması, şairin öğretmesine bağlanmaktadır:

*Tûtî nice söylerdi bu şîrîn kelimâtı
Olmasa zebânun ana cânâ suhan-âmûz (G. 142/3)*

Başka bir beyitte “Ey Yahya, sözün doğrusu şu ki şirin şiirinde söz ülkesinin sultanı gibi davrandın, sen sözünün eri oldun, aferin sana” ifadesi kullanılmaktadır:

*Şi'r-i şirinünde hüsrevlikler itdün hak bu kim
Aferinler sana Yahyâ sözünün oldun eri (G. 411/5)*

Sırr-ı mahabbet

Maddî ve manevî zevk alınacak bir şeye ruhun meyletmesi demek olan mahabbet kelimesi, dilimizde “muhabbet” biçiminde ve genellikle sevgi ve dostluk karşılığı kullanılmaktadır. Şairin yaşadığı 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda da sırların paylaşıldığı edebiyat mahfilleri vardı.

Edebiyata ilgi duyanların katıldığı dost meclislerinde şiirler okunmakta, sırlar paylaşılmaktaydı. Yahya'nın şiirleri böyle meclislerde sohbetlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Yahya da şiir sever dostlarının "bunları sözden anlamayanlara okuma" demelerini beklemektedir:

*Yahyâ'nun olup sözleri hep sırr-ı mahabbet
Yârân işidüp söyleme yâbâne disünler (G. 92/5)*

Nesîm-i seher

Klasik edebiyatta nesim-i seher ya da sabah rüzgarı, insanların uykusunu açma ya da sevgiliden haber getirme özelliğiyle başvurulan unsurlardan biri olarak sıkça karşımıza çıkar. Yahya'nın aşağıdaki beyti, eskilerin deyimiyle "muktezâ-yı hâle" uygun söylenmiş bir beyittir. Tenasüp oluşturan kelimelerin iyi seçildiği görülmektedir. İkinci mısradaki "akarsu", cûybâr (ırmak)ları anlatmak üzere seçilmesine rağmen şiirdeki akıcılığı da ifade etmektedir. Yahya, bu beytinde baharı vafsetme konusunda sabah rüzgarı gibi olan sözlerinin, ırmakları vafseterken akarsua dönüştüğünü söylüyor. Baharda sabah rüzgarı ve akarsu kadar insanları rahatlatacak, dinlendirecek bir şey bulmak zordur. Yahya'nın şiirleri bu özelliğe sahiptir.

*Sözüm nesîm-i seherdür bahâr vafşında
Akarsudur suhanum cûybâr vafşında (G. 360/1)*

Mengûş

Menguş, küpe anlamına gelmektedir. Kulağına küpe yapmak, deyiminde olduğu gibi bir sözün unutulmaması, gereğinin yapılması kast edilmektedir. Menguş, Yahya'nın kendi sözleri için kullandığı özelliklerden biridir. Kendisini, marifet incilerinin çıkarıldığı bir deniz olarak tahayyül eden şair, benim sözlerimi kulağına küpe yapmayan beni anlamaz, demektedir:

*Şimdi ey Yahyâ benüm bahr-i le'âl-i ma`rifet
Sözlerüm gûşında mengûş olmayan bilmez beni (G. 446/5)*

Murassa

Murassa, değerli taşlarla süslenmiş anlamına gelmektedir. Edebiyatta iki mısraı aynı kafiye ve redifte olan beyte de murassa denir. Şair murassa kelimesiyle teknik ve anlam yönünden güçlü şiiri kast etmektedir. Sevgilinin dudaklarını vafsetmek için genellikle la'l kelimesi kullanılır. Dişler inci gibi düşünüldüğünde, dudaklar da o incilerin muhafaza edildiği mücevher kutusu olur. Şairin bu değerli güzellikleri gösterebilmesi için süslü, sanatlı, âhenkli ve anlamlı bir gazel yazması gerekmektedir. Yahya, şimdi bunu yaparak sanat göstermenin tam zamanı olduğundan bahsediyor:

*Demidür âzmâyış eyleyüp tab`un hüner göster
Murassa bir gazelle la`lini vafş it güher göster (G. 96/1)*

---

⁸⁶ Beyit için bkz. G. 265/2

Şiirle İlgili Diğer Özellikler

Sözden söze fark vardır

Ele aldığı konulardan dolayı Yahya'yı eleştiren bağnaz kimseler bulunmaktadır. Bunlar, şairin ifadesiyle sözün ruhunu kavrayamayan zâhid, vâiz gibi olumsuz tiplerdir. Çünkü bunlar devamlı insanlara "güzel sevme, bade içme"⁸⁷ biçiminde nasihatlerde bulunurlar. "Sözümü dinle, gönül ehlinin sözlerini başkalarıyla karıştırma, ey vaiz, bilirsin ki sözden söze fark vardır:"

Sözüm dinle kelâm-ı ehl-i hâli gayre benzetme

Bilürsin vâ`izâ çok fark vardur kâlden kâle (G. 305/3)

Söz âşıkâne olmalıdır

Yahya Efendi, medrese eğitimi almasına, ilmiye sınıfının en üst noktası olan şeyhülislamlık makamına kadar yükselmesine rağmen çağının sanat ve estetik anlayışına uygun şiirler yazmasını bilmiştir. Klasik geleneğin şairleri de beşerî duygularını, düşüncelerini, neşe ve kederlerini dile getirmişlerdir. Varlık âleminin temelinde aşk vardır. Bir şairin aşk konusuna bigane kalması düşünülemez. Fakat şairlerin aşkı ele alış biçimi farklılık göstermektedir. Kimisi mecazî aşka, kimisi ilahî aşka ağırlık vermektedir. Geleneğin şairleri mecazî aşkı anlatırken bile ilahî aşka bir kapı aralamaktadırlar. Mecazî aşkı, ilahî aşka giden yolda bir basamak olarak düşünmektedirler. Âşıkların sözü diğer sözlerden farklı olur, çünkü onlar gönülden konuşurlar. Zâhire bakanlar, bu sözlerin o anda dile geliveren sözler olduğunu zannederler. Oysa âşık olanların sözü de âşıkâne olur:

Söz kim zebânuma gele gûyâ zebânedür

Ben 'âşıkam sözüm de benim 'âşıkânedür (G. 87/1)

Söz ölçülü olmalıdır

Klasik şairin ele aldığı güzel, bütün maddî kusurlardan azade ideal bir güzeldir. Bir güzelde bulunması gereken neyse, klasik şairin güzeli ona sahiptir. Şairin söz konusu ettiği güzel, kursuz güzeldir. Dolayısıyla en güzel boya sahip olan sevgiliyi herhangi bir ağacın boyuyla karşılaştırmak doğru olmaz. Sevgilinin mevzun (ölçülü) boyu, en güzel ölçülere sahiptir. Ey gönül, göz terazidir; bir şey söyleyeceksen mizan (ölçü, tartı) ile söyle:

Kâmet-i mevzûnunu bir görme nahl-i bân ile

Göz terâzûdur dilâ söyle sözün mîzân ile (Müf. 28)

Şiirde taze anlamlar olmalıdır

Şiirler, ses ve anlam olmak üzere iki yönlüdür. Biçim ve öz ya da dış yapı ve içyapı biçiminde de ifade edilebilecek olan şiirlerin bir nazımda bulunması gereken vezin, kafiye, redif gibi özellikleri dış yapıyı oluştururken, bu yapının içine gizlenen anlam içyapıyı oluşturmaktadır. Benzer kelime ve mazmunlar kullanılsa bile diğer şairlerden farklı biçimde ele alınması gerekir.

⁸⁷ Beyit için bkz. Müf. 44

Asıl özgünlük ise eskilerin “bikr-i mana” dedikleri, kimse tarafından kullanılmamış anlamları ele almakta gizlidir. Şiirlerde ele alınan anlamların da başkaları tarafından ele alınmamış yeni şeyler olması gerekir. Yahya, şiirle uğraşanların, yeni manalar bulmaktan âciz olduklarını belirterek, acaba Yahya gibi sözden anlar bir üstad mı yok? sorusunu gündeme getirmektedir:

Niçün ebkâr-ı ma`âni beslemez erbâb-ı nazm

Yohsa Yahyâ gibi üstâd-ı suhan-perver mi yok (G. 180/5)

Şiirde ele alınan konular güzel olmalıdır

Tezkire yazarı Latîfî, “her ne kadar sözleri güzel ve güzellik tarifi gibi görünse de aslında anlam olarak yüce Yaratıcının sanatına övgüdür”⁸⁸ biçimindeki değerlendirmesinde özellikle divan şiirinde ele alınan konuların başında güzel ve güzelliği saymaktadır. Yahya, şiirlerde, özellikle gazellerde ele alınan konuların da güzel olmasının gerektiğini düşünmektedir. Hatta gazellerin matlandan maktana bütün beyitlerinin konu olarak güzel olmasından yanadır.

Yahya, sahip olduğu inanç gereği dünyanın geçici olduğunu, gerçek hayatın dünyadan sonra geleceğini bilmektedir. Belki Osmanlı toplumunda bir insanın ilim ve gayretle ulaşabileceği son noktaya (şeyhülislamlık) ulaşmanın verdiği bir istiğna ile dünyadaki makam ve itibarların bir efsane (hayal, geçici) olduğunu, bu sebeple akıllı insanların bu yalan (geçici) işlerle oyalanmaması gerektiğini söylemektedir:

Cihânun izzet ü ikbâlini efsâne bil Yahyâ

Yolundan kalma kim âkil o yalan ile eglenmez (G. 148/5)

Elbette buradaki yalan kelimesi tevriyeli olarak düşünüldüğünde, şiirin de kastedildiği anlaşılır. Çünkü klasik şairlerimiz, şiirin kurmaca dünyasından, şairlerin yapmadıklarını ya da yapamayacaklarını söylemelerinden dolayı şiiri zaman zaman yalan olarak nitelemektedirler. Şiirin meşruiyeti konusunda yapılan tartışmalar, tezkirelerimizin önsözlerine kadar yansımış ve ele aldığı konuyla ilişkilendirilip meşruiyetine dair açıklamalarda bulunulmuştur.

Belki de bütün insanların aynı akıbeti paylaşıp aynı yere (öbür dünya) gidecek olmaları sebebiyle fani olan bu dünyada şan şöret içinde yaşayanlarla, adsız sansız yaşayanlar arasında bir farkın olmadığını kabul ettiğinden olmalı ki kendisi için özel bir mahlas seçmediği gibi buna gerek olmadığını da söylemektedir:

Hemân dünyâda bî-nâm ü nişân ol

Budur dünyâda Yahyâ sana mahlas (G. 165/5)

Sonuç

Bir geleneğin anlayışına uygun eser üreten şairlerin, bağlı buldukları gelenekten ayrı özgün bir şiir görüşüne sahip olup olamayacağı tartışma konusu olmasına rağmen şiir yazıp eser üreten kimselerin zihinlerinin gerisinde poetik bir anlayış mutlaka bulunmaktadır. Zaten şairler de

⁸⁸ Egerçi sözleri zâhiren ta`rîf-i hüsn ü cemâl ve tavsîf-i hatt u hâldür, lâkin ma`nide tahmîd-i sâni`-i müte`âldür. Bkz. Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü 'ş-şuarâ ve Tabsıratu 'n-nuzamâ* (İnceleme-Metin), AKM, Ankara, 2000, s. 81.

gelenegin belirlediği sınırların dışına çıkabildikleri ölçüde hususî poetikalarını oluşturmuşlardır.

Klasik şiirde Necatî, Bakî, Fuzulî, Nabî, Nef'î, Nedim gibi geleneksel yapıyı zorlayarak kendilerine özgü bir üslup getiren şairlerden hep bahsedilmektedir. Ancak geride kalan binlerce şairin şiir ve şairden ne anladığına ilişkin çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Biz Şeyhülislam Yahya'nın şairden ve şiirden ne anladığını, şiirini hangi estetik temeller üzerine kurduğunu araştırmaya çalıştık. Yahya, dış yapı olarak gelenegin şiirini zorlamadan bu gelenek içerisinde güzel konuları en güzel biçimde ortaya koymaya çalışmış ve kanaatimizce bunda da başarılı olmuş ve önceki yüzyıldan devraldığı klasik tarz şiir yazma üslubunu kendinden sonraki şairlere başarıyla devretmiş bir şairimizdir.

KAYNAKLAR

1. Ahmed Cevdet Paşa, (1299), *Belâgat-i Osmaniye*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.
2. Akkuş, Metin, (1998), *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara: Akçağ Yayınları.
3. Akyüz, Kenan vd., (1990), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
4. Batislam, H. Dilek, (2002), "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 1*, İstanbul, s. 185-208.
5. Bayraktutan, Lütfü, (1985), *Şeyhülislam Yahya* (Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divan'ının Tenkitli Metni), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
6. Beyatlı, Yahya Kemal, (1974), "Selim-i Sâni'ye Gazel", *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü.
7. Bilgegil, Kaya, (1989), *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (Belâgat), İstanbul: Enderun Kitabevi.
8. Büyük Türk Klasikleri Ansiklopedisi V, (1987), "Şeyhülislam Yahya", İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları.
9. *Büyük Türkçe Sözlük*, (2010), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
10. Canım, Rıdvan, (2000), *Latîfî Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ* (İnceleme-Metin), Ankara: AKM Yayınları.
11. Coşkun, Menderes, (2011), "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine", *Bilig*, Kış, S. 56, s. 57-80.
12. Çapan, Pervin, (2005), *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî*, Ankara: AKM Yayınları.
13. Çapan, Pervin, (1993), *XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
14. Devellioğlu, Ferit, (2000), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
15. Doğan, Muhammet Nur, (1997), *Fuzulî'nin Poetikası*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

16. Erkal, Abdülkadir, (2009), "Türk Edebiyatında Poetika", *Divan Şiiri Poetikası*, Ankara: Birleşik Yayınevi.
17. Ertem, Rekin, (1995), *Yahyâ Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
18. Fâik Reşâd, (1312), *Eslâf*, C. II, İstanbul: Âlim Matbaası.
19. İsen, Mustafa, (1999), *Latîfî Tezkiresi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
20. *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Divanlar Kataloğu*, (1959), C. I-II, İstanbul.
21. Kam, Ömer Ferit, (2003), *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı)*, Halil Çeltik (hzl.), Ankara: MEB Yayınları.
22. Kavruk, Hasan, (2001), *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*, Ankara: MEB Yayınları.
23. Kaya, Bayram Ali, (2012), Necati Bey'in Şiir Anlayışı, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, İstanbul, s. 143-218.
24. Kılıç, Filiz, (1998), XII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Ankara: Akçağ Yayınları.
25. Kılıç, Mahmut Erol, (2009), *Sûfî ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İstanbul: İnsan Yayınları.
26. *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, (2006), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
27. Kutluk, İbrahim, (1997), *Beyânî Mustafa b. Carullah Tezkiretü's-Şuarâ*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
28. Kutluk, İbrahim, (1989), *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
29. Küçük, Sabahattin, (1994), *Bâkî Divanı*, Ankara: TDK Yayınları.
30. Kürkcüoğlu, Kemal Edip, (1948), *Şeyhüislam Yahya Efendi, Ülkü Mecmuası*, C. I-II, İstanbul.
31. Macit, Muhsin, (1997), *Nedim Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
32. Mehmed Süreyyâ, (1996), *Sicill-i Osmanî I-V*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
33. Mehmed Tahir (Bursalı), (2000), *Osmanlı Müellifleri I-III*, Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı (hzl.), Tıpkıbasım, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
34. Mengi, Mine, (2002), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
35. Muallim Naci, (1978), *Lügat-i Naci*, Tıpkıbasım, İstanbul: Çağrı Yayınları.
36. Muallim Naci, (1995), *Osmanlı Şairleri*, Cemal Kurnaz (hzl.), İstanbul: MEB Yayınları.
37. Olgun, Tahir, (1936), *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.
38. Öztoprak, Nihat, (2006), "Rûhî'nin Şair Anlayışı", *Osmanlı Araştırmaları*, XXVIII, İstanbul.

39. Öztuna, Yılmaz, (1994), *Büyük Osmanlı Tarihi VIII*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
40. Pala, İskender, (1990), *Divan Şiiri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
41. Saraç, Yekta, (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat)*, İstanbul: 3F Yayınevi.
42. Şemseddin Sâmi, (1317), *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaâdet: İkdam Matbaası.
43. Tarlan, Ali Nihad, (1950), *Fuzuli'nin Farsça Divanı (Tercümesi)*, İstanbul: MEB Yayınları.
44. Tolasa, Harun, (1983), *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yy.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ege Üniversitesi, İzmir.
45. Uzgör, Tahir, (1990), *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
46. Ziyâ Paşa, (1291), *Harâbât*, C. I, İstanbul: Matbaa-i Âmire.